

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Lucas Modig

Räckvidden av skiljeavtal

- En studie av skiljeavtals omfattningsbestämning
efter NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin: HT2024

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Avgränsningar	12
1.5 Disposition	13
2 SKILJEFÖRFARANDE I SVENSK RÄTT	14
2.1 Allmänt om tvistlösning genom skiljeförfarande	14
2.2 Särskilt om skiljeavtal	15
2.2.1 Förutsättningar för ett giltigt skiljeavtal	16
2.2.2 Rättsliga effekter av ett skiljeavtal	17
2.2.2.1 Processhindrande verkan	17
2.2.2.2 Skiljedom	18
2.2.3 Invändning mot ett skiljeavtal	18
2.2.3.1 Behörighetsinvändning inför skiljenämnden	19
2.2.3.2 Klander av skiljedom och annan ogiltighet	21
3 DET LAGSTADGADE IDENTIFIERINGSKRAVET	23
3.1 Identifieringskravet enligt LSF	23
3.1.1 Innebörden av identifieringskravet	23
3.1.2 Utomobligatoriska rättsförhållanden	25
3.2 Förhållande till tolkningsfrågan	25
3.3 Praxis angående identifieringskravet	26
3.3.1 Rättspraxis innan NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”	27
3.3.2 Framtida rättsförhållanden i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”	27
3.3.2.1 HD:s avgörande	28
3.3.2.2 Kommentarer till rättsfallet	29
3.3.3 Sammanfattande kommentarer	30
4 TOLKNING AV SKILJEAVTAL	31
4.1 Sedvanliga principer för avtalstolkning	31
4.2 Restriktiv eller extensiv tolkning	33
4.3 Praxis angående tolkningen	35
4.3.1 Rättspraxis innan NJA 2019 s. 171 ”Belgor”	35
4.3.2 Extensiv tolkning i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”	36

4.3.2.1	HD:s avgörande	36
4.3.2.2	Kommentarer till rättsfallet	37
4.3.3	Rättspraxis efter NJA 2019 s. 171 ”Belgor”	40
4.3.4	Sammanfattande kommentarer.....	41
5	ANKNYTNINGSDOKTRINEN.....	42
5.1	Allmänt om anknytningsdoktrinen	42
5.2	Förhållande till påståendedoktrinen	43
5.3	Förhållande till identifieringskravet	44
5.4	Praxis angående anknytningsdoktrinen	45
5.4.1	Anknytningsdoktrinen uppkomst i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”	45
5.4.1.1	HD:s avgörande	45
5.4.1.2	Kommentarer till rättsfallet	46
5.4.2	Modifiering av anknytningsdoktrinen i NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”	47
5.4.2.1	HD:s avgörande	47
5.4.2.2	Kommentarer till rättsfallet	48
5.4.3	Anknytningsdoktrinen fall i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”?	48
5.4.3.1	HD:s avgörande	48
5.4.3.2	Kommentarer till rättsfallet	50
5.4.4	Klargöranden i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”... ..	50
5.4.4.1	HD:s avgörande	50
5.4.4.2	Kommentarer till rättsfallet	52
5.4.5	Rättspraxis efter NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. ..	53
5.4.6	Sammanfattande kommentarer.....	53
6	DISKUSSION OCH SLUTSATS	55
6.1	Skiljeavtals objektiva omfattning <i>de lege lata</i>	55
6.1.1	Lagtolkningen	56
6.1.2	Avtalstolkningen	57
6.1.3	Anknytningsdoktrinen.....	60
6.2	”Tågordning” vid omfattningsbestämningen	61
6.3	Rättsläget <i>de lege ferenda</i>	62
	KÄLLFÖRTECKNING	66
	Offentligt tryck	66
	Litteratur	66
	Rättsfall.....	68

SUMMARY

Arbitration is, according to Swedish law, equivalent to court proceeding, when it comes to dispositive disputes. The basis of dispute resolution through arbitration, is an arbitration agreement between the litigants. Whether a dispute should be resolved through arbitration – when there is an arbitration agreement between the litigants – is dependent on the scope of their arbitration agreement. The arbitration panel lack competence to review the matter if the dispute falls outside the scope of an arbitration agreement. When determining the scope of an arbitration agreement, two questions generally arise. The so-called identification requirement in Section 1 of The Arbitration Act (1999:116) must be fulfilled. If it's not clear that this requirement is fulfilled, the scope of an arbitration agreement shall be determined by interpretation of the agreement. Which principles that governs the determination of an arbitration agreement's scope, is the subject of this essay. The question about the scope of an arbitration agreement can – according to Swedish arbitral law – emerge in four different ways: (1) when a party invoke an arbitration agreement as a procedural impediment in court, (2) in the arbitration panel's examination of their own competence, (3) when a party demands a review of the arbitration panel's examination of their own competence in accordance with Section 2 of The Arbitration Act (1999:116), or (4) in a protest action after the arbitration. In practice, the question arises often and therefore it's purposeful to investigate this question.

The purpose of this essay is to investigate how the scope of an arbitration agreement is determined according to Swedish law. To investigate the legal situation regarding this matter is purposeful as the Supreme Court's case law has been partly contradictory. To fulfill the purpose, preferentially case law will be used, as there aren't any clear answers in the legislation or the legislative history. To fulfill the purpose of this essay, the legal dogmatics-method is used. As the legal situation concerning the scope of an arbitration agreement is unclear today, this essay has legal development-character.

The essay begins with a background to the arbitration rules, with focus on the arbitration agreement. The arbitration agreement has procedural- as well as a civil law character and must be treated accordingly. An arbitration agreement has often the form of a standardized clause in the party's commercial agreement, which can cause difficulties in determining the party's intentions. Afterwards, the identification requirement in Section 1 of The Arbitration Act (1999:116) is discussed. If the arbitration agreement concerns a future dispute, the legal relationship must be sufficiently individualized in the agreement. Based on recent case law, it's concluded that not only disputes concerning the commercial agreement shall be resolved through arbitration when the commercial agreement contains an arbitration clause but also disputes about eventual call-off agreements. Thereafter, the principles for interpretation of

arbitration agreements are discussed. The purview of an arbitration agreement shall be decided on the basis of principles of contractual interpretation. In recent case law, a more extensive interpretation of arbitration agreements than before has been practiced, not least in NJA 2019 p. 171 'Belgor' and NJA 2023 p. 437 'Husqvarnas skiljeavtal'. Lastly the doctrine of connection is discussed. The doctrine of connection means that the scope of an arbitration agreement could be extended to cover relationships related to the legal relationship pointed out in the arbitration agreement. The Supreme Court annulized in principle the doctrine of connection in NJA 2010 p. 734 'Tupperware' and NJA 2017 p. 226 'Avräkningsavtalet', but there are signs that the importance of the doctrine is increased through NJA 2019 p. 171 'Belgor'.

SAMMANFATTNING

Skiljeförfarande är i svensk rätt jämställt med tvistlösning i allmän domstol beträffande dispositiva tvistemål. Grunden för tvistlösning genom skiljeförfarande, är ett skiljeavtal mellan parterna. Huruvida en uppkommen tvist ska lösas genom skiljeförfarande – när det finns ett skiljeavtal parterna emellan – är avhängigt skiljeavtalets (objektiva) omfattning. Skiljenämnden saknar behörighet att avgöra en tvist som faller utanför skiljeavtalets objektiva omfattning. Vid avgörandet av ett skiljeavtals objektiva omfattning uppkommer i princip alltid två frågor. Skiljeavtalet måste uppfylla identifieringskravet i 1 § 1 st. lag (1999:166) om skiljeförfarande avseende den väckta tvisten. Om det inte är givet att identifieringskravet är uppfyllt, behöver den objektiva omfattningen av skiljeavtalet bestämmas genom tolkning av detsamma. Vilka faktorer och principer som styr denna omfattningsbestämning enligt svensk rätt är föremålet för uppsatsen. Frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning kan – i svensk skiljemannarätt – uppkomma på fyra olika sätt: (1) inom ramen för en rättegångshindersprövning i allmän domstol eftersom skiljeavtal utgör rättegångshinder, (2) i skiljenämndens behörighetsprövning, (3) när skiljesvaranden begär överprövning av skiljenämndens behörighetsprövning enligt 2 § 2 st. lag (1999:116) om skiljeförfarande, och (4) i ett efterföljande mål om klander av skiljedom. Frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning uppstår ofta i praktiken, varför det är meningsfullt att göra denna utredning.

Uppsatsen syftar till att utreda hur den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal bestäms enligt svensk rätt. Att fastställa rättsläget beträffande denna omfattningsbestämning är meningsfullt med hänsyn till att Högsta domstolens praxis på området varit delvis motsägelsefull. För att uppfylla syftet kommer företrädesvis rättspraxis att användas, eftersom det saknas svar i lagstiftningen och förarbetena. För att uppfylla syftet med uppsatsen, används den rättsdogmatiska metoden. Eftersom rättsläget beträffande den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal är oklart idag, har denna uppsats en rättsutvecklande karaktär.

Uppsatsen inleds med en bakgrund till det skiljemannarättsliga området, där fokus ligger på skiljeavtalet. Skiljeavtalet är ett avtal med såväl processrättsliga som civilrättsliga inslag och måste behandlas därefter. Ett skiljeavtal har ofta formen av en standardmässigt utformad klausul i parternas huvudsakliga kontraktshandling, vilket kan vålla svårigheter med att utreda vad parterna har avsett. Efter detta behandlas identifieringskravet i 1 § 1 st. lag (1999:116) om skiljeförfarande. Skiljeavtalet får endast avse en framtida tvist om rättsförhållandet pekas ut i skiljeavtalet. Utifrån senare rättspraxis dras slutsatsen att inte enbart tvister rörande parternas affärsavtal ska lösas genom skiljeförfarande, när detta innehåller en skiljeklausul, utan även tvister rörande eventuella avropsavtal. Därefter diskuteras principerna för tolkning av skiljeavtal. Räckvidden av ett skiljeavtal ska bestämmas utifrån sedvanliga principer för avtalstolkning. I senare rättspraxis har en mer extensiv tolkningslära än

tidigare tillämpats, inte minst i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”. Slutligen diskuteras anknytningsdoktrinen. Anknytningsdoktrinen innebär att ett skiljeavtal – genom avtalstolkning – kan utsträckas till att omfatta förhållanden som endast anknyter till det rättsförhållande som pekas ut i skiljeavtalet. Högsta domstolen tillintetgjorde i princip betydelsen av anknytningsdoktrinen i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, men det finns tecken på att doktrinen återigen får ökad betydelse genom NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

FÖRORD

Efter nio terminer på juristprogrammet vid Lunds universitet, är det äntligen dags för mig att ta examen. Ett stort tack till alla som på något sätt stöttat mig under dessa år! Särskilt stort tack till min handledare Lotta Maunsbach – vad vore mitt examensarbete utan dig?

Min tid på juristprogrammet började på ett ”coronaknäppt” sätt med mestadels distansstudier. Efter det har det bara blivit bättre och bättre. Nu är jag äntligen färdig och säger hejdå till Lund.

Bolmen i januari 2025

Lucas Modig

FÖRKORTNINGAR

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
EG	Europeiska gemenskapen
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
Gamla KL	Kommunallag (1991:900)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
KL	Kommunallag (2017:725)
KonkL	Konkurslag (1987:672)
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
Modellagen	UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. 1985. With amendments as adopted in 2006.
New York-konventionen	Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar. New York den 10 juni 1958.
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SCC Skiljedomsinstitut	Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut
Skiljemannalagen	Lag (1929:145) om skiljemän
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten
UNCITRAL	United Nations Commission On International Trade Law

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Enligt 1 § 1 st. LSF kan parterna i dispositiva tvister träffa avtal om att tvisten ska avgöras genom skiljeförfarande i stället för i allmän domstol.¹ Den nuvarande svenska lagstiftningen på det skiljemannarättsliga området, LSF, trädde i kraft den 1 april 1999. Därtill har Sverige, utan förbehåll för dess tillämpningsområde, ratificerat FN:s konvention om erkännande och verkställighet av skiljedomar, New York-konventionen.² Modellagen, som utarbetats av UNCITRAL, har också påverkat den skiljemannarättsliga lagstiftningen i många länder.³ Till grund för ett avgörande genom skiljeförfarande ligger i allmänhet ett skiljeavtal.⁴ Ett skiljeavtal kan avse antingen en uppkommen tvist eller en framtida, identifierad, tvist rörande en kontraktshandling eller annat rättsförhållande mellan två parter. Skiljeavtalet utgör grunden för skiljemännens behörighet att avgöra tvisten.⁵ Det är den objektiva omfattningen av skiljeavtalet som bestämmer om tvisten täcks av skiljeavtal.⁶

Flertalet regler och faktorer styr den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal. Parterna kan välja att ge skiljenämnden en vidsträckt eller begränsad behörighet, men i många fall används en standardklausul. Standardklausulerna är i regel textlika, men kan trots detta ge upphov till tolkningsproblem när det gäller skiljeavtalets räckvidd. Omfattningsfrågan kan bland annat uppkomma vid skiljenämndens behörighetsprövning, i allmän domstol om part invänder att det finns ett giltigt skiljeavtal eller i en klandertalan efter att skiljeförfarandet avslutats.⁷ Det krävs att part invänder att skiljenämnden saknar behörighet att avgöra tvisten. Ett skiljeavtal utgör nämligen rättegångshinder i allmän domstol.⁸ Behörighetstvister rörande skiljeavtals objektiva omfattning är vanligt förekommande, främst i affärslivet. Den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal är således av stor praktisk relevans.⁹ Räckvidden av ett skiljeavtal bestäms dels genom avtalstolkning (avtalstolkningsproblemet), dels av legala

¹ Jfr. även prop. 1998/99:35 s. 47.

² Konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar. New York den 10 juni 1958. Se även Kvart & Olsson (2023) s. 23 f.

³ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration. 1985. With amendments as adopted in 2006. Jfr. Heuman (1999) s. 44.

⁴ Parterna kan antingen ta in en skiljeklausul i en kontraktshandling eller träffa ett separat skiljeavtal. En skiljeklausul intagen i parternas huvudsakliga kontraktshandling är den vanligaste formen av skiljeavtal.

⁵ Prop. 1998/99:35 s. 47. Med skiljeförfarande avses i detta sammanhang konventionellt skiljeförfarande. Se kapitel 1.4.

⁶ Den objektiva omfattningen syftar på vad som kan intolkas i skiljeavtalet. Skiljeavtalets subjektiva omfattning handlar i stället om vilka parter som blir bundna av skiljeavtalet.

⁷ Heuman (2023/24) s. 463. De situationer då frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning kan uppkomma behandlas i kapitel 2.

⁸ Jfr. 4 § LSF och 10 kap. 17 a § RB.

⁹ Frank (2023) s. 632.

giltighetsförutsättningar (lagtolkningsproblemet).¹⁰ Skiljeavtalet måste uppfylla det så kallade identifieringskravet i 1 § 1 st. LSF avseende framtida tvister. Om det inte är givet att identifieringskravet är uppfyllt, blir det en fråga om avtalstolkning. I första hand bestäms omfattningen då i enlighet med ”sedvanliga principer för avtalstolkning”.¹¹ Huruvida tolkningen av skiljeavtalet ska vara extensiv eller restriktiv styrs av en avvägning mellan olika intressen och frågan har debatterats flitigt i litteraturen.¹² Därtill har HD i praxis – som en del av avtalstolkningen – etablerat ett slags undantag från identifieringskravet innebärande att rättsförhållanden som endast anknyter till skiljeavtalet, kan tolkas in i skiljeavtalets objektiva omfattning.¹³

HD har i ett antal avgöranden behandlat spørgsmålet hur den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal ska bestämmas. Ett skiljeavtal ska avse ett angivet konkret rättsförhållande. Detta legala krav är utgångspunkten i HD:s avgöranden och har tidigare inneburit att skiljeavtal givits en begränsad räckvidd. I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” gjorde HD emellertid en extensiv lagtolkning. Lars Heuman uttalade – i en kommentar till avgörandet – att det var oklart om den omläggning av praxis som NJA 2019 s. 171 ”Belgor” innebar, skulle följas av fler förändringar.¹⁴ I ett senare avgörande, NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, förbigår HD flertalet centrala uttalanden i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Detta talar närmast för ett avståndstagande från nämnda avgörande.¹⁵ Mot bakgrund av HD:s avgöranden i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och avgöranden dessförinnan, är rättsläget beträffande den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal oklart. Huruvida principerna som slogs fast i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” fortfarande är gällande, är av stor betydelse, eftersom detta har stor påverkan på hur behörighetstvister i såväl domstol som skiljeförfarande kommer falla ut i framtiden. Följden av att principerna i det avgörandet utgör gällande rätt, är att fler tvister omfattas av skiljeavtal. Det är därmed av stor relevans för det svenska rättsläget att fastställa vad som utgör gällande rätt när det kommer till bestämning av ett skiljeavtals objektiva omfattning.¹⁶

1.2 Syfte och frågeställningar

Efter att HD i ett antal rättsfall behandlat skiljeavtalets objektiva omfattning och kommit fram till delvis motsägelsefulla slutsatser, är det svenska

¹⁰ Heuman (2019) s. 535 f. Avtalstolkningen behandlas i denna uppsats i kapitel 4. Lagtolkningsproblemet tar främst sikte på identifieringskravet i 1 § LSF och behandlas i kapitel 3.

¹¹ Se 13 p. NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och 18 p. NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”.

¹² Se mer om detta i kapitel 4.1. och 4.2.

¹³ Denna så kallade anknytningsdoktrin behandlas i kapitel 5.

¹⁴ Heuman (2019) s. 534.

¹⁵ Jfr. Frank (2023) s. 625.

¹⁶ Frank (2024) s. 543 f.

rättsläget beträffande skiljeavtals objektiva omfattning oklart.¹⁷ Skiljeavtalet utgör grunden för skiljenämndens behörighet att avgöra en tvist och tvister rörande denna behörighet är inte ovanliga i praktiken. Frågan om skiljeavtalets omfattning har därmed stor betydelse för parterna i ett skiljeförfarande. Denna uppsats syftar därför till att – ur ett rättsutvecklande perspektiv - fastställa hur den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal ska bestämmas enligt svensk rätt efter HD:s avgörande i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”. Inom ramen för syftet ska det dessutom utredas hur skiljeavtalets objektiva omfattning *bör* bestämmas i framtiden. I denna del blir det fråga om ett *de lege ferenda*-resonemang För att uppfylla syftet behöver följande frågeställningar besvaras:

- Vilken betydelse har identifieringskravet i 1 § LSF för den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal?
- Enligt vilka tolkningsprinciper bestäms den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal enligt svensk rätt?
- Kan ett skiljeavtal utvidgas till att omfatta tvister som endast anknyter till det rättsförhållande som täcks av ett skiljeavtal?
- Hur bör den objektiva omfattningen av skiljeavtal bestämmas *de lege ferenda*?

1.3 Metod och material

Uppsatsen är av rättsvetenskaplig karaktär och syftar till att utreda gällande rätt beträffande fastställandet av ett skiljeavtals objektiva omfattning efter HD:s avgörande i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”. Med hänsyn till uppsatsens rättsutredande karaktär, kommer den rättsdogmatiska metoden att användas för att besvara frågeställningarna och uppfylla syftet med uppsatsen. Rättsdogmatikens syfte sägs ofta vara att ”rekonstruera en rättsregel” med de allmänt accepterade rättskällorna som stöd. Gällande rätt ska således tolkas och systematiseras med hjälp av lagstiftning, lagförarbeten, rättspraxis och rättsdogmatiskt orienterad litteratur.¹⁸ I denna uppsats kommer svaren företrädesvis sökas i rättspraxis, eftersom HD i ett flertal avgöranden behandlat frågan samtidigt som det saknas svar i lagstiftningen och förarbetena. Argumentationen kommer således, i denna del, vara av *de lege lata*-karaktär.

¹⁷ Se exempelvis NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”, NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”, NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”. Samtliga av dessa rättsfall behandlas i uppsatsen.

¹⁸ Kleineman (2018) s. 21. Se även Peczenik (1995) s. 312.

Efter att rekonstruktionsuppgiften avslutats, kan det förhålla sig så att den rättsdogmatiska lösningen inte är tillfredställande. Eftersom HD – i sina avgöranden - ändrat sin hållning i frågan om skiljeavtals omfattning, är detta inte otänkbart. Den rättsdogmatiska metoden kan då användas inte enbart för att påvisa rättsläget, utan även för att kritisera detsamma. Denna kritiska rättsdogmatik påverkar den fortsatta rättsutvecklingen.¹⁹ Förevarande uppsats har som ambition att inrymma ett sådant resonemang. I anslutning till detta kritiska resonemang kommer det finnas inslag av *de lege ferenda*-argumentation. Syftet med uppsatsen är ju även att utreda hur skiljeavtals objektiva omfattning *bör* bestämmas i framtiden. En mer modern rättsdogmatisk metod tillåter – utöver den mer bundna argumentationen, som handlar om att fastställa gällande rätt med ett strikt iakttagande av rättskälleläran – även en friare argumentation av *de lege ferenda*-karaktär.²⁰ I denna uppsats ansluter jag mig till denna mer moderna syn på rättsdogmatiken. Sammanfattningsvis kommer uppsatsen använda en rättsdogmatisk metod för att utreda rättsläget, kritisera rättsläget och föreslå hur gällande rätt *bör* vara.²¹

Eftersom uppsatsen syftar till att utröna vilka rättsliga principer som ska användas för att bestämma omfattningen av ett skiljeavtal, ter den rättsdogmatiska metoden sig som lämplig. För att uppfylla syftet, kommer nämligen de klassiska rättskällorna lagstiftning, lagförarbeten, rättspraxis och juridisk litteratur att användas. Med hänsyn till detta, behöver någonting sägas om den inbördes relationen mellan dessa klassiska rättskällor. Lagstiftning *ska* alltid beaktas som en auktoritativ rättskälla i den juridiska argumentationen. Detta utesluter inte att en lagregel kan betraktas som obsolet i vissa fall. Prejudikat, förarbeten, allmänna rättsgrundsatser i samhället samt internationella konventioner som ligger till grund för den inhemska rätten *bör* beaktas. Rättsvetenskaplig litteratur är en rättskälla som *får* beaktas.²² I denna uppsats får den rättsvetenskapliga litteraturen ett väldigt stort utrymme trots att det är en rättskälla som endast *får* beaktas. Beträffande den rättsfråga som behandlas, saknas emellertid tydliga svar i såväl lagstiftningen som i förarbetena. Frågan har företrädesvis blivit en fråga för rättstillämpningen. Med hänsyn till att det saknas tydliga svar i lagstiftningen och förarbetena, får både rättspraxis och den rättsvetenskapliga litteraturen större betydelse. De rättsfall som behandlas har debatterats flitigt i litteraturen. Den rättsvetenskapliga litteraturen används därför för att kommentera rättsfallen och besvara frågeställningarna. Sammanfattningsvis är användningen av den rättsvetenskapliga litteraturen i denna uppsats således motiverad.

Uppsatsen inleds med en mer allmän bakgrund till skiljeförfarande i svensk rätt. I detta kapitel hänvisas företrädesvis till lagstiftning, förarbeten och juridisk litteratur. Beträffande litteraturen används inte minst Lars Heumans

¹⁹ Kleinman (2018) s. 35 f.

²⁰ Ibid. s. 27 f.

²¹ Jfr. Peczenik (1995) s. 313.

²² Ibid. s. 214 ff.

Skiljemannarätt. *Skiljemannarätt* är – och har varit det sedan boken släpptes i samband med införandet av LSF – ett standardverk på det svenska skiljemannarättsliga området. Utöver Heumans *Skiljemannarätt* är Stefan Lindskogs kommentar till LSF, *Skiljeförfarande – En kommentar*, av stor betydelse. Efter denna allmänna bakgrund följer tre kapitel som behandlar identifieringskravet, tolkningsfrågan och anknytningsdoktrinen i angiven ordning. Ordningen baseras på att identifieringskravet är en legal giltighetsförutsättning för skiljeavtalet. Om identifieringskravet inte är uppfyllt avseende en framtida tvist, saknar skiljeavtalet verkan. Är det inte klart att identifieringskravet är uppfyllt i ett första skede, behöver skiljeavtalet tolkas. Tolkningen kan leda till att identifieringskravet ändå ska anses vara uppfyllt. Anknytningsdoktrinen utgör en del av avtalstolkningen, men är samtidigt ett i praxis etablerat undantag från identifieringskravet. Doktrinen behandlas separat, eftersom det är en så etablerad faktor vid bestämningen av skiljeavtals objektiva omfattning. Den behandlas efter identifieringskravet och avtalstolkningen i och med att det krävs förståelse för både identifieringskravet och tolkningsfrågan. I fokus för dessa kapitel är ett eller flera avgöranden från HD. Rättsfallen är viktiga, eftersom det inte finns några tydliga svar i lagstiftningen eller förarbetena beträffande hur skiljeavtals objektiva omfattning ska bestämmas. De rättsfall som behandlas i denna uppsats är de rättsfallen som förekommit mest i doktrinen. Det är dessutom de senaste rättsfallen från HD, som behandlar ett skiljeavtals objektiva omfattning. I kapitel 3, 4 och 5 finns praxisgenomgångar. Dessa behövs för att påvisa hur den objektiva omfattningsbestämningen av ett skiljeavtal ser ut i praktiken samt för att tydliggöra den omsvängning som skett i praxis. Samtidigt innehåller rättsfallen generella uttalanden från HD angående hur denna omfattningsbestämning ska gå till. Med en praxisgenomgång blir det tydligt på vilka olika sätt man kan bedöma den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal. Den rättsdogmatiska metoden är inte minst lämplig med hänsyn till att stort fokus i uppsatsen ligger på att tolka avgöranden från HD. Rättsfallen kommer analyseras främst med hjälp av kommentarer i den juridiska litteraturen. Även egna reflektioner och slutsatser beträffande HD:s avgöranden i förhållande till skiljemannarätten och de principer som präglar den objektiva omfattningsbestämningen kommer tas upp i anslutning till rättsfallen. Som ovan angetts ska uttalanden i den juridiska litteraturen användas med försiktighet, eftersom de inte har samma auktoritet som exempelvis praxis och lagförarbeten. Samtliga rättsfall som tas upp mer ingående i denna uppsats, har diskuterats flitigt i litteraturen.

En del av syftet med uppsatsen är att utreda hur den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal borde se ut *de lege ferenda*. Diskussionen *de lege ferenda* återfinns i det avslutade kapitlet. Efter att det konstaterats hur rättsläget ser ut *de lege lata*, används den rättsdogmatiska metoden för att diskutera hur omfattningsbestämningen *borde* se ut i framtiden. I uppsatsen hänvisas genomgående till förarbeten och juridisk litteratur. Det är främst dessa rättskällor samt egna tankar och idéer som används för att ge förslag på hur den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal *borde* se ut.

1.4 Avgränsningar

Förevarande uppsats utgår ifrån att det finns ett avtal om att en tvist ska lösas genom skiljeförfarande. Detta avtal förutsätts vara giltigt och själva giltigheten av ett skiljeavtal behandlas därför inte mer än översiktligt inom ramen för denna uppsats. Även separabilitetsdoktrinen i 3 § LSF behandlas endast översiktligt av denna anledning. Separabilitetsdoktrinen innebär att ett skiljeavtal – när det utgör en del av ett annat avtal – ska behandlas som ett särskilt avtal när giltigheten av skiljeavtalet prövas i skiljemännens behörighetsprövning. Det är särskilt den objektiva omfattningen av skiljeavtalet, räckvidden, som ska behandlas, d.v.s. vad som kan tolkas in i ett skiljeavtal och därmed ge skiljenämnden behörighet att pröva en påkallad tvist. Den subjektiva omfattningen behandlas inte. Den objektiva omfattningen bestäms delvis genom avtalstolkning. HD har i flera fall slagit fast att tolkningen följer allmänna principer för avtalstolkning.²³ På grund av uppsatsens begränsade omfång kommer inte avtalstolkning och de principer som präglar densamma att behandlas på ett mer allmänt plan, utan fokus kommer ligga på det som utmärker tolkning av just skiljeavtal.

LSF gäller för såväl konventionella som legala skiljeförfaranden, men konventionella skiljeförfaranden är betydligt vanligare.²⁴ Konventionella skiljeförfaranden grundar sig på ett skiljeavtal mellan parterna, där de kommit överens om att skiljeförfarande gäller som tvistlösningsform för eventuella tvister dem emellan. Legala skiljeförfaranden grundar sig inte på ett skiljeavtal, utan det är fråga om tvister som enligt lag alltid ska avgöras genom skiljeförfarande.²⁵ Eftersom skiljeavtalet står i fokus för uppsatsen, behandlas därmed inte legala skiljeförfaranden.

Inom ramen för denna uppsats finns vidare inte utrymme för att göra mer än en begränsad internationell utblick. Uppsatsens fokus ligger på det svenska rättsläget och särskilt de senaste årens utveckling i praxis. Utländsk praxis kommer inte kommenteras överhuvudtaget. Vidare kommer det enbart konstateras vilken betydelse HD gett motiven bakom New York-konventionen samt Modellagen, när det kommer till omfattningsbestämningen av skiljeavtal. Huruvida denna traktattolkning är rätt eller inte diskuteras inte. När det gäller rättspraxis fokuserar uppsatsen på avgöranden från högsta instans, HD. Eftersom många behörighetsprövningar görs i Svea HovR, hade det kunnat vara intressant att ta med även avgöranden från HovR, bland annat för att se hur konsekvenserna av NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och NJA 2023 s. 437

²³ NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 13 p. och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, 18 p.

²⁴ Heuman (1999) s. 21 f.

²⁵ Vissa bestämda typer av tvister ska enligt lag alltid avgöras genom skiljeförfarande. En sådan bestämmelse om legala skiljeförfaranden finns exempelvis i 22 kap. 5 § ABL. Där anges att skiljeförfarande ska användas som tvistlösningsform vid tvångsinlösen av minoritetsaktier.

”Husqvarnas skiljeavtal” fallit ut i praktiken. Inte heller detta är möjligt av utrymmesskäl.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en redogörelse för de skiljemannarättsliga utgångspunkterna i svensk rätt. En förståelse för hur skiljeavtalets omfattning ska bestämmas, förutsätter kunskap om det regelverk som kringgärdar skiljeförfarandet. Fokus för detta mer allmänna kapitel 2 är skiljeavtalet samt de situationer då den objektiva omfattningsfrågan kan aktualiseras. Därefter behandlas identifieringskravet i LSF (lagtolkningen) i kapitel 3, tolkningsfrågan (avtalstolkningen) i kapitel 4 och anknytningsdoktrinen i kapitel 5. Detta är tre faktorer av betydelse för att bestämma skiljeavtalets räckvidd. Ordningen bygger på att identifieringskravet är en legal giltighetsförutsättning för skiljeavtalet. Identifieringskravet hade kunnat behandlas i kapitel 2, men är en så betydande faktor för omfattningsfrågan att den behandlas i ett separat kapitel. Om det inte är givet att identifieringskravet är uppfyllt avseende den väckta tvisten, behöver en tolkning av skiljeavtalet göras. Om avtalstolkningen leder till att tvisten ska anses omfattas av skiljeavtal, ska även identifieringskravet anses vara uppfyllt. Anknytningsdoktrinen är i grunden en fråga om avtalstolkning, men utgör ett slags undantag från identifieringskravet som har utvecklats i rättspraxis. Därför behandlas anknytningsdoktrinen sist. I varje kapitel kommer rättsfall från HD att tas upp för att visa hur skiljeavtal tolkas samt hur identifieringskravet respektive anknytningsdoktrinen används. Rättsfallen återges och kommenteras. Vissa rättsfall återkommer vid flera tillfällen.

Efter denna genomgång analyseras och diskuteras uppsatsens frågeställningar i kapitel 6. Ett av syftena med uppsatsen är dessutom att beskriva hur omfattningsbestämningen borde se ut *de lege ferenda*. Det är naturligt att placera denna *de lege ferenda*-diskussion i slutet av uppsatsen, efter att det beskrivits hur rättsläget *de lege lata* ser ut beträffande den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal. En förutsättning för att ge förslag på hur rättsläget borde se ut, är ju kännedom om hur rättsläget faktiskt ser ut. Förslagen i *de lege ferenda*-kapitlet hämtas företrädesvis ur den doktrin som behandlas i anslutning till rättsfallen samt förarbetena till LSF.

2 SKILJEFÖRFARANDE I SVENSK RÄTT

Skiljeförfarande utgör en – i förhållande till den statliga rättsskipningen – privat, alternativ rättsskipning. Parterna i en tvist kan genom (skilje)avtal överenskomma att tvisten ska avgöras genom skiljeförfarande. I det följande ges en överblick över skiljeförfarande som tvistlösningsform.

2.1 Allmänt om tvistlösning genom skiljeförfarande

Skiljeförfarande regleras i svensk rätt av LSF. Parterna i dispositiva tvister får genom skiljeavtal avtala bort den statliga rättsskipningen.²⁶ Det faktum att rättsordningen gör undantag från det statliga monopolet på rättsskipning förklaras av principen om avtalsfrihet.²⁷ Staten har inget självständigt intresse av att alla tvister prövas i allmän domstol. Följaktligen motsätter man inte sig att parterna i stället löser sina tvister – i vilka de hade kunnat ingå förlikning – genom skiljeförfarande.²⁸ Huruvida en tvist är dispositiv eller inte framgår av den materiella rätten.²⁹ Rätten till en rättvis rättegång är grundläggande i en rättsstat som Sverige.³⁰ Genom att ingå skiljeavtal överenskommer parterna om att avstå från statlig domstolsprövning samtidigt som en alternativ tvistlösningsform pekas ut.³¹ Rätten till domstolsprövning säger ingenting om rätten för parterna att frivilligt avstå från prövning i allmän domstol, till förmån för en alternativ tvistlösningsform såsom skiljeförfarande.³² Rätten till en rättvis rättegång har emellertid inte ansetts hindra parterna från att – med stöd av avtalsfriheten – avtala om formerna för rättegången när tvisteföremålet är dispositivt. Skiljeförfarande som alternativ tvistlösningsform har stöd i lag och är därmed ett godtagat undantag från principen om rätt till rättegång enligt lagstiftaren.³³

LSF reglerar såväl konventionella skiljeförfarande som legala skiljeförfaranden. I denna uppsats behandlas emellertid enbart konventionella skiljeförfaranden. Skiljeförfarande är – i motsats till andra former av privat rättsskipning – likvärdigt med statlig rättsskipning på det sätt att skiljemännens fullgörelsedomar blir exigibla. Vidare får skiljedomen rättskraftsverkan. I motsats till den statliga rättsskipningen, är skiljeförfarande ett eninstansförfarande. En skiljedom kan nämligen inte överklagas på materiella grunder.³⁴ LSF

²⁶ Se 1 § 1 st. LSF. Se om skiljeavtal i kapitel 2.2.

²⁷ Heuman (1999) s. 17.

²⁸ Kvart & Olsson (2023) s. 24.

²⁹ Prop. 1998/99:35 s. 49.

³⁰ Den följer bl.a. av art. 6 EKMR.

³¹ Maunsbach (2015/16) s. 804.

³² Ibid. s. 798.

³³ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 4.1, Norstedts Juridik 2024-10-22.

³⁴ Heuman (1999) s. 17.

innehåller – i motsats till RB - tämligen få bestämmelser som reglerar själva förfarandet. Bestämmelserna ska säkerställa det grundläggande behovet av rättssäkerhet.³⁵ Staten uppställer vissa krav på förfarandet utan att för den sakens skull otillbörligt begränsa parternas avtalsfrihet. De förfaranderegler som finns är till stor del dispositiva, vilket innebär att parterna kan träffa avtal om hur skiljeförfarandet ska handläggas. De förfaranderegler som är indispositiva behövs för att tillgodose rättssäkerhetskraven som krävs för att skiljeförfarande ska accepteras som ett alternativ till domstolsförfarande. Efter att skiljeförfarandet avslutats finns det viss möjlighet för allmän domstol att undanröja skiljedomen på formell grund. Det behöver handla om något slags handläggningsfel av allvarigare slag som påverkat utgången i målet eller liknande. Skiljedomen kan dessutom ogiltigförklaras i vissa fall.³⁶

Twistlösning genom skiljeförfarande anses ha flertalet fördelar. Det går snabbare än twistlösning i allmän domstol, förfarandet är hemligt och parterna får välja domare. Nackdelarna anses vara att kostnaderna för parterna kan bli höga samt att rättssäkerheten ibland eftersätts, eftersom det finns färre garantier för en rättssäker prövning i lagstiftningen när det gäller skiljeförfarande.³⁷ Dessa faktorer behöver parterna väga in när de ingår skiljeavtal. Parterna får en snabb och slutlig lösning på sin tvist, eftersom skiljemännen omedelbart påbörjar handläggningen av målet. Väntetiderna är kortare än i allmän domstol. Förfarandereglerna i LSF är dessutom mer flexibla och detaljreglerar inte handläggningen på samma sätt som RB.³⁸ Eftersom skiljeförfarande är ett eninstansförfarande, kan parterna utgå från att de får ett avgörande med rättskraft direkt. Avsaknaden av materiella överprövningsmöjligheter är en trygghet, men samtidigt en risk om domen framstår som oriktig ur ett materiellt perspektiv.³⁹ Vidare kan parterna välja skiljemän och då utse personer med särskild expertis inom det området som tvisten rör. Skiljeförfarandet är även – till skillnad från förfarande i allmän domstol – hemligt. Detta har ofta stor betydelse för företag som kan undvika att det kommer till allmän kännedom att de tvistar och varom det tvistas.⁴⁰

2.2 Särskilt om skiljeavtal

Skiljeavtalet utgör grunden för att en tvist löses av skiljemän och inte i allmän domstol, men påverkar inte det materiella rättsförhållandet mellan parterna.⁴¹ Parterna kan föra in en skiljeklausul i ett befintligt avtal eller ingå ett separat

³⁵ Prop. 1998/99:35 s. 42. Även här avses processuell rättssäkerhet.

³⁶ Heuman (1999) s. 18 f. Jfr. även 33-34 §§ LSF.

³⁷ Lindell (2021) s. 716. Med rättssäkerhet avses här processuell rättssäkerhet. Den närmare innebörden av begreppet ”rättssäkerhet” behandlas inte närmare här.

³⁸ Heuman (1999) s. 28 f.

³⁹ Ibid. s. 17.

⁴⁰ Ibid. s. 30 f.

⁴¹ Dotevall (2020) s. 61.

skiljeavtal. I det följande behandlas förutsättningarna för ett giltigt skiljeavtal, de rättsliga effekterna av skiljeavtal samt invändningar mot ett skiljeavtal.

2.2.1 Förutsättningar för ett giltigt skiljeavtal

Ett skiljeavtal utgör en överenskommelse om att parterna i en uppkommen eller framtida tvist ska lösa sina mellanhavanden genom skiljeförfarande. Allmän domstols behörighet att avgöra den förmögenhetsrättsliga tvisten i fråga utesluts: skiljeavtalet har en derogativ verkan. Ett avtal får inte enbart ha derogativ verkan, utan det måste samtidigt grunda behörighet för skiljedomstol att avgöra tvisten.⁴² Skiljeavtalet karakteriserades som ett civilrättsligt avtal med processrättsliga verkningar av Skiljedomsutredningen.⁴³ I propositionen karakteriserade man emellertid skiljeavtalet som ett blandat avtal innehållande såväl processrättsliga som civilrättsliga inslag.⁴⁴ Det är emellertid inte meningsfullt att försöka klassificera skiljeavtalet. För att kunna ingå ett skiljeavtal behöver parterna vara rättskapabla.⁴⁵ Därtill behöver de ha förfoganderätt över tvisteföremålet. Det finns inga stränga formkrav på ett skiljeavtal, utan det räcker att parterna klargör att tvist ska lösas i enlighet med bestämmelserna i LSF.⁴⁶ Eftersom parterna avsäger sig det rättsskydd som medföljer ett förfarande i allmän domstol, måste det otvetydigt framgå att det är skiljeförfarande som parterna avser och inte någon annan tvistlösningsform.⁴⁷ Skiljeavtal, i formen av skiljeklausuler, är vanligen standardmässigt utformade. Ofta tar parterna in en skiljeklausul i deras "huvudavtal" med lydelsen "*alla tvister som kan uppkomma i anledning av detta avtal*". En sådan klausul innebär att bland annat tvister om tolkningen av avtalet och skadestånd på grund av kontraktsbrott ska avgöras genom skiljeförfarande.⁴⁸

Enligt 1 § 1 st. LSF får ett skiljeavtal avse uppkomna tvister eller framtida tvister om ett rättsförhållande som är angivet i avtalet. Tvisten kan vara kontraktsrättslig eller utomobligatorisk. Skiljeavtalet måste ta sikte på ett bestämt rättsförhållande. Rättsförhållandet som är föremål för ett skiljeavtal är vanligen ett bestämt civilrättsligt avtal. Det krävs inte att rättsförhållandet existerar vid tidpunkten för upprättandet av skiljeavtalet, utan endast att det kan individualiseras.⁴⁹ Det finns inga ytterligare formkrav beträffande skiljeavtal i LSF. Kravet är att var och en av parterna klart och tydligt uppmärksammas

⁴² Heuman (1999) s. 46.

⁴³ SOU 1994:81 s. 77.

⁴⁴ Prop. 1998/99:35 s. 48.

⁴⁵ SOU 1994:81 s. 77.

⁴⁶ Heuman (1999) s. 46 f.

⁴⁷ NJA 1974 s. 573.

⁴⁸ Bratt (2017/18) s. 706. Se även Dotevall (2020) s. 61.

⁴⁹ Heuman (1999) s. 47 f. Det så kallade identifieringskravet i 1 § 1 st. LSF är en legal giltighetsförutsättning för skiljeavtalet. Eftersom identifieringskravet är så centralt för den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal, behandlas det i ett eget kapitel, se kapitel 3.

på att skiljeförfarande är den valda tvistlösningsformen för deras mellanhanden. Den part som åberopar ett skiljeavtal måste kunna styrka dess existens, varför skiljeavtal lämpligen ingås skriftligen. Avtalsrättens regler anger hur bundenhet uppkommer. 36 § AvtL och övriga principer för avtals-tolkning kan således komma att tillämpas. Det ska föreligga samstämmiga viljeförklaringar.⁵⁰

2.2.2 Rättsliga effekter av ett skiljeavtal

Med ett skiljeavtal följer flertalet rättsliga effekter. Parterna avsäger sig möjligheten att få saken prövad i allmän domstol och ytterst leder skiljeavtalet till att saken avgörs genom skiljedom. Detta ska behandlas i det följande.

2.2.2.1 *Processhinderande verkan*

Ett skiljeavtal utgör rättegångshinder enligt 4 § 1 st. LSF och 10 kap. 17 a § RB. Rättegångshindret är dispositivt och rätten ska därmed endast avvisa talan om svaranden invänder att det föreligger ett giltigt skiljeavtal mellan parterna. Ett avvisningsbeslut i allmän domstol innebär inte att ett skiljeförfarande inleds per automatik. Det blir kändens uppgift att påkalla skiljeförfarande. Domstol avvisar endast tvisten om den faktiskt täcks av giltigt skiljeavtal. Frågan om ett skiljeavtals räckvidd kan därmed dyka upp i domstol. Skiljeavtal ska tolkas på samma sätt när allmän domstol prövar invändning om giltigt skiljeavtal från svaranden som när skiljedomstol prövar invändning om att tvist inte omfattas av skiljeavtal. Allmän domstol ska inte presumera att det finns ett giltigt och täckande skiljeavtal, utan det ska ske en ingående prövning.⁵¹ Beträffande giltigheten av ett skiljeavtal, kan någonting kort sägas om separabilitetsdoktrinen i 3 § LSF. Den i 3 § LSF lagfästa separabilitetsdoktrinen är betydelsefull i de fall skiljeavtalet har formen av en skiljeklausul i ett annat civilrättsligt avtal. Doktrinen innebär att skiljeavtalet och huvudavtalet ska anses vara två separata avtal när giltigheten av skiljeavtalet bedöms. Skiljeförfarandet skulle lida effektivitetsförluster om tvister där svaranden hävdar att huvudavtalet inte gäller längre, inte kan avgöras genom skiljeförfarande. Därmed ska skiljeavtalet inte anses ogiltigt av den anledningen att huvudavtalet är ogiltigt. En tvist kring huvudavtalet ska därmed lösas genom skiljeförfarande, trots att parterna hävt huvudavtalet.⁵² Eftersom uppsatsen förutsätter att det finns ett giltigt skiljeavtal, behandlas inte separabilitetsdoktrinen närmare här.

⁵⁰ Heuman (1999) s. 49 ff. Se även Madsen (2020a) s. 40 och 45.

⁵¹ Heuman (1999) s. 176 ff.

⁵² Ibid. s. 62 f. och Dotevall (2020) s. 62.

Enligt 4 § 2 st. LSF ska en invändning om giltigt skiljeavtal framställas första gången en part ska föra talan. I vissa fall täcker skiljeavtalet endast delar av en tvist.⁵³ Tvisten ska då prövas av domstol i något avseende och av skiljemän i övrigt. Av förarbetena till LSF framgår att det vore praktiskt med en bestämmelse innebärande att en tvist ska prövas helt av antingen skiljemän eller allmän domstol i sådana fall. En sådan bestämmelse ansågs emellertid inte lämplig och det lämnades åt rättstillämpningen att även fortsättningsvis lösa eventuella konflikter mellan skiljemäns och allmän domstols behörighet.⁵⁴

2.2.2.2 *Skiljedom*

Den yttersta rättsverkningen av att parterna ingått ett skiljeavtal, är att saken avgörs genom skiljedom. För parterna innebär skiljedomens att tvisten avgörs på ett slutligt sätt: saken avgörs rättskraftigt och verkställighet kan ske förutsatt att domslutet innehåller ett åläggande för den förlorande parten. I likhet med en domstols dom, har en skiljedom positiv rättskraft. Rättskraften träffar i regel endast de tvistande parterna. Domen vinner rättskraft så fort den meddelas.⁵⁵ I princip anses en skiljedom ha samma objektiva utsträckning som en allmän domstols dom.⁵⁶ Eftersom skiljeförfarande syftar till att snabbt och kostnadseffektivt nå en slutlig, bindande och hemlig lösning av en tvist, kan ett skiljeförfarande inte åtföljas av en domstolsprocess där skiljedomens prövas slutligt. En sådan process tenderar att bli dyr och långdragen samtidigt som dess innehåll blir offentligt. LSF möjliggör därför inte någon överprövning av skiljedom på materiell grund.⁵⁷ Parterna anses ha avstått från möjligheten att angripa skiljedomens på materiell grund genom att ha ingått skiljeavtalet.⁵⁸ Eftersom rättssäkerheten inskränkts på detta sätt, är det av yttersta vikt att handläggningen i ett skiljeförfarande blir korrekt. Noggrann handläggning leder ofta till ett materiellt riktigt avgörande.⁵⁹

2.2.3 *Invändning mot ett skiljeavtal*

Parterna kan invända mot ett skiljeavtal på olika sätt. När part påkallat skiljeförfarande, kan skiljesvaranden göra en behörighetsinvändning. Behörighetsinvändningen kan grunda sig på att skiljeavtalet inte täcker den uppkomna tvisten i objektivet avseende. Efter att skiljeförfarandet resulterat i en

⁵³ Här avses inte fall när skiljeavtalet kan ges en sådan extensiv tolkning att det omfattar frågor som ligger avtalet nära utan att täckas av detsamma. Jfr. kapitel 4.1.

⁵⁴ SOU 1994:81 s. 100. Se även NJA 1982 s. 738 ”Nykvarn” och NJA 1984 s. 229 där HD utarbetat riktlinjer för när en tvist delvis behöver lösas av allmän domstol och delvis av skiljemän.

⁵⁵ Heuman (1999) s. 550.

⁵⁶ Lindell (2021) s. 745.

⁵⁷ Heuman (1999) s. 584.

⁵⁸ SOU 1994:81 s. 169.

⁵⁹ Heuman (1999) s. 584 f.

skiljedom, kan part dessutom klandra skiljedom med grund i att skiljeavtalet inte täckte tvisten i objektivet hänseende. Detta ska behandlas i det följande.

2.2.3.1 Behörighetsinvändning inför skiljenämnden

En skiljenämnd kan sakna kompetens att pröva en tvist med hänsyn till skiljeavtalets räckvidd. Behörighetsinvändningar grundade på skiljeavtalets räckvidd är av stor betydelse i praktiken. Part måste framställa en behörighetsinvändning, annars blir skiljemännen behöriga.⁶⁰ I det följande redogörs för behörighetsprövningen.

Tvist kring skiljeavtalets objektiva omfattning föranleder ett kompetensfördelningsproblem. Det är inte givet om skiljenämnd eller allmän domstol ska pröva dessa frågor. Frågan om kompetensfördelning har ett nära samband med skiljeavtalets objektiva omfattning.⁶¹ Skiljemännens behörighet att befalla sig med en tvist är helt baserad på avtal. 2 § 1 st. LSF föreskriver emellertid att ”skiljemännen får pröva sin egen behörighet att avgöra tvisten”. Bestämmelsen ger uttryck för principen om behörighetskompetens eller *Kompetenz-Kompetenz*.⁶² Tvister där part hävdar att skiljeavtalet helt eller delvis inte täcker tvisten omfattas av denna behörighetskompetens. Bestämmelsen i 2 § 1 st. LSF syftar till att förhindra eventuell obstruktion från skiljesvaranden samt främja en snabb lösning på behörighetsproblem. Till följd av denna bestämmelse kan inte svaranden få en skiljetvist avvisad genom ett enkelt påstående om att tvisten inte omfattas av skiljeavtal.⁶³ För att skiljenämnden ska pröva sin egen behörighet, krävs i regel en behörighetsinvändning från skiljesvaranden. Skiljenämnden har endast i undantagsfall en skyldighet att pröva sin behörighet *ex officio*.⁶⁴ Skiljenämnden kan – efter behörighetsinvändning från skiljesvaranden – ta upp behörighetsfrågan direkt eller avgöra behörighetsfrågan samtidigt som sakfrågan prövas. Det är emellertid lämpligt att skiljenämnden prövar behörighetsfrågan direkt om skiljeförfarandet kan antas pågå under en längre tid. Därefter kan ju frågan bli föremål för prövning i allmän domstol.⁶⁵

2 § 1 st. LSF utgör inte hinder för part att väcka talan i allmän domstol i syfte att utverka ett avgörande om skiljeavtalets tillämplighet. En sådan talan riskerar emellertid inte att fördröja skiljeförfarandet. Skiljenämnden behöver nämligen inte vilandeförklara sin egen prövning. Detta följer av 2 § 2 st. LSF. Svaranden kan inte stoppa förfarandet inför skiljenämnd genom att vända sig

⁶⁰ Heuman (1999) s. 355 f.

⁶¹ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1-6 §§, Norstedts Juridik 2024-10-18.

⁶² Cars. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 2 §, Karnov 2024-10-18.

⁶³ Heuman (1999) s. 364 f.

⁶⁴ Se exempelvis NJA 2016 s. 264, 11 p. I vilka fall skiljenämnden behöver pröva sin egen behörighet *ex officio* behandlas inte närmare i detta sammanhang.

⁶⁵ Prop. 2017/18:257 s. 72.

till domstol. En part kan väcka talan i allmän domstol om att skiljeavtalet är ogiltigt och motparten kan därefter påkalla skiljeförfarande om exempelvis ett ersättningsyrkande. Det blir i sådana fall ingen *litis pendens*-situation eftersom det är fråga om två olika rättsföljder (ersättningsyrkande respektive skiljeavtalets ogiltighet).⁶⁶

Beslutet varigenom skiljenämnden förklarat sig behörig är inte bindande enligt rättskraftsregeln i 2 § 2 st. LSF. Efter att skiljenämnden funnit sig behörig, kan en missnöjd skiljesvaranden nämligen begära att frågan prövas i HovR enligt 2 § 2 st. LSF.⁶⁷ Det blir i sådana fall en överprövning av skiljenämndens behörighetsprövning. Ett sådant förfarande kan pågå parallellt med skiljeförfarandet.⁶⁸ Domstol får inte på annat sätt pröva frågan om skiljenämndens behörighet under ett pågående skiljeförfarande.⁶⁹ Innebörden av detta är att allmän domstol kan komma fram till en annan slutsats i frågan om skiljenämndens behörighet. Förklaringen till att en skiljenämnd inte kan fatta bindande beslut i frågan om dess egen behörighet är av logisk art. Skiljenämnden bör inte med orätt kunna förklara sig kompetenta på ett slutgiltigt sätt. Annorlunda uttryckt kan man – med anspelning på Münchhausen – inte lyfta sig själv i håret. Att skiljenämnd förklarat sig behörig får endast den effekten att nämnden kommer försöka slutföra förfarandet. Räckvidden av ett skiljeavtal kan endast avgöras slutgiltigt av domstol. När skiljenämnden fattat ett positivt beslut om sin egen behörighet blir detta bindande för båda parterna förutsatt att svaranden inte protesterar och förbehåller sig klanderrätten. En sådan protest ger svaranden möjlighet att i allmän domstol föra klandertalan om denne förlorar tvisten i skiljeförfarandet. Skiljekäranden kan inte föra en klandertalan i allmän domstol om denne förlorar tvisten. Genom att påkalla skiljeförfarande har käranden nämligen tillkännagivit att denne anser skiljeavtalet vara tillämpligt.⁷⁰

När skiljenämnden prövar sin egen behörighet ska påståendedoktrinen tillämpas. Påståendedoktrinen aktualiseras när den ena parten anser att tvisten rör en fråga som omfattas av skiljeavtal, medan den andra parten gör gällande att så inte är fallet.⁷¹ HD har uttalat att det är en ”etablerad grundsats i svensk rätt” att skiljenämnden ska tillämpa påståendedoktrinen i sin behörighetsprövning.⁷² Enligt påståendedoktrinen behöver part inte styrka dubbelrelevanta rättsfaktum vid behörighetsprövningen.⁷³ Skiljenämnden ska – när den prövar sin egen behörighet – inte ta ställning till existensen av rättsfakta som

⁶⁶ Heuman (1999) s. 366. Prövningen i allmän domstol behandlas nedan.

⁶⁷ Se även 43 § 1 st. LSF. I regel får talan väckas i Svea HovR.

⁶⁸ Jfr. 2 § 2 st. LSF.

⁶⁹ Se 4 a §1 st. LSF.

⁷⁰ Heuman (1999) s. 367 ff. Klandertalan behandlas i kapitel 2.2.3.2.

⁷¹ Ibid. s. 76.

⁷² NJA 2008 s. 406 ”Petrobart”. Rättsfallet gällde förvisso ett legalt skiljeförfarande, men HD uttalade sig i generella ordalag om innehållet i skiljemannarätten. Se Madsen (2013) s. 731.

⁷³ Dubbelrelevanta rättsfaktum syftar på rättsfaktum av betydelse för såväl behörighetsprövningen som för den materiella prövningen. Se Heuman (2009/10) s. 360.

påstås omfattas av det rättsförhållande som täcks av skiljeavtal. Skiljenämnden ska i stället utgå från att dessa rättsfakta faktiskt föreligger. Påståendedoktrinen har främst utvecklats i praxis och litteraturen.⁷⁴ Beträffande innebörden av doktrinen har HD uttalat att skiljenämnden, enligt påståendedoktrinen, inte ska ta ställning till existensen av sådana rättsfakta som skiljekäranden påstår omfattas av det rättsförhållande som täcks av skiljeavtalet.⁷⁵ En given utgångspunkt för HD:s bedömning ska således vara att bindande skiljeavtal finns. Bundenhet kan inte uppstå med stöd av själva doktrinen. Frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning kan inte lösas med hjälp av doktrinen.⁷⁶

2.2.3.2 *Klander av skiljedom och annan ogiltighet*

Parternas val av skiljeförfarande som tvistlösningsform leder ytterst till att tvisten avgörs genom skiljedom. Skiljedomen kan endast upphävas på formell grund, antingen genom klandertalan eller ogiltighetstalan. Frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning kan uppkomma i en klandertalan.

LSF gör en uppdelning mellan ogiltighetsgrunder och klandergrunder. Till grund för bestämningen av ogiltighets- respektive klandergrunder ligger en avvägning mellan intresset av att skiljedomen ska vara slutgiltig och intresset av att kunna häva skiljedomen när allvarliga fel har begåtts. Eftersom endast processuella fel utgör grund för att angripa skiljedomen, måste man kunna skilja dessa från materiella fel på ett tydligt sätt. Ett materiellt fel föreligger om skiljemännen – i tolkningen eller tillämpningen av civilrättsliga regler, lagvalsregler eller materiella klausuler i huvudavtalet – begått fel. Även oriktig bevisvärdering eller felaktig placering av bevisbördan utgör materiella fel. Det är viktigt att ogiltighets- och klandergrunderna angetts på ett tydligt sätt i LSF för att undvika att förlorande part lönlöst väcker talan för att försöka undanröja skiljedomen.⁷⁷ Såväl ogiltighets- som klandergrunderna är förhandstvingande. Parterna kan därmed inte på förhand begränsa möjligheterna att angripa skiljedomen. Ogiltighetsgrunderna är även – i motsats till vad som gäller för klandergrunderna – efterhandstvingande. Det finns inget hinder mot att en part avstår från sin klanderrätt.⁷⁸ Vidare kan parterna utvidga möjligheterna att angripa en skiljedom, utöver vad som följer av 33-34 §§ LSF, samt

⁷⁴ SOU 2015:37 s. 163.

⁷⁵ NJA 2008 s. 406 ”Petrobart”.

⁷⁶ Madsen (2013) s. 732 f.

⁷⁷ Heuman (1999) s. 586 f.

⁷⁸ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 33-36 §§, Norstedts Juridik 2024-12-05. Således kan parterna – inom ramen för avtalsfriheten – i efterhand avtala bort rätten att klandra skiljedomen. Avståendet från klanderrätten kan även vila på konkludent handlande. Det konkludenta handlandet kan utgöras antingen av passivitet eller att den förlorande parten faktiskt fullgör domen förbehållslöst. Se Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 34 §, Norstedts Juridik 2024-12-05.

avtala om att skiljedomen ska vara möjlig att överklaga.⁷⁹ Ogiltighetsgrunderna återfinns i 33 § LSF. Uppräkningen av ogiltighetsgrunder i 33 § LSF är tänkt att vara uttömmande.⁸⁰

Klanderinstitutet är en slags skyddsmekanism och klandergrunderna anges i 34 § LSF.⁸¹ Upphävning av skiljedom på grund av klander förutsätter att part väcker klandertalan. Klandergrunderna är alternativa i förhållande till varandra. Klanderfristen är två månader från det att part fick del av skiljedomen.⁸² Att en tvist inte omfattas av skiljeavtal är en av klandergrunderna enligt 34 § 1 st. 1 p. LSF. Frågan om ett skiljeavtals objektiva omfattning kan således uppkomma i en klandertalan. Att skiljeavtalet är ogiltigt, är också att hänföra till denna klandergrund.⁸³ En part kan förlora sin klanderrätt genom att delta i skiljeförfarandet utan att på något sätt invända. Part ska emellertid inte anses ha godtagit skiljenämndens behörighet att pröva frågan enbart genom att utse en skiljeman.⁸⁴ Invändningen måste vara relevant avseende klandergrunden, för att denna subjektiva passivitetsregel inte ska aktualiseras. Om en part framställer ett yrkande som går utanför skiljeavtalets objektiva omfattning måste motparten således – för att behålla sin klanderrätt – klargöra att yrkandet går utöver vad som omfattas av skiljeavtalet.⁸⁵ Rättsverkningen av att en klandergrund föreligger, är att skiljedomen ska upphävas helt eller delvis.⁸⁶

⁷⁹ Linskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 33-36 §§, Norstedts Juridik 2024-12-05.

⁸⁰ Cars. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 33 §, Karnov 2024-10-09. Eftersom frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning inte aktualiseras när det gäller skiljedoms ogiltighet, ska ogiltighetsgrunderna inte behandlas närmare här.

⁸¹ Se prop. 1998/99:35 s. 137 f.

⁸² Jfr. 34 § 3 st. LSF.

⁸³ Linskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 34 §§, Norstedts Juridik 2024-12-05.

⁸⁴ Se 34 § 2 st. LSF.

⁸⁵ Jfr. Linskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 34 §, Norstedts Juridik 2024-12-05.

⁸⁶ Detta framgår av 34 § 1 st. LSF. Domstolen har ingen rätt att diskretionärt pröva om klandergrunden ska leda till ett upphävande av skiljedomen eller inte, se Linskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 34 §, Norstedts Juridik 2024-12-05.

3 DET LAGSTADGADE IDENTIFIERINGSKRAVET

Identifieringskravet i 1 § 1 st. LSF fungerar som en legal giltighetsförutsättning för skiljeavtal. Om identifieringskravet inte är uppfyllt, saknar skiljeavtalet verkan avseende den uppkomna tvisten. Det behöver således ske en lagtolkning. Identifieringskravet får betydelse vid fastställandet av ett skiljeavtals objektiva omfattning. Tvist om ett rättsförhållande som inte är identifierat i skiljeavtalet, kan inte lösas genom skiljeförfarande. För att kunna fastställa den objektiva omfattningen av ett skiljeavtal, krävs därför en förståelse för identifieringskravets innebörd. Identifieringskravet behandlas tämligen ingående i HD:s avgörande NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, som refereras nedan. Genomgången av praxis syftar till att påvisa vilken betydelse identifieringskravet givits av HD.

3.1 Identifieringskravet enligt LSF

Identifieringskravet framgår av 1 § 1 st. LSF. I det följande ska dess innebörd, begreppet ”rättsförhållande”, framtida rättsförhållanden och utomobligatoriska rättsförhållanden behandlas.

3.1.1 Innebörden av identifieringskravet

Enligt 1 § 1 st. LSF kan ett skiljeavtal ”avse framtida tvister om ett rättsförhållande som är angivet i avtalet”, föremålet för ett skiljeavtal måste konkretiseras till ett utpekat rättsförhållande. Innebörden av identifieringskravet är att ett visst rättsförhållande måste anges, när skiljeavtal ingås om en framtida tvist. Därmed kan det tänkas att rättsförhållandet måste ha uppkommit innan skiljeavtalet ingås, men det räcker att rättsförhållandet är identifierbart vid tidpunkten för skiljeavtalets ingående.⁸⁷ LSF kräver inte att rättsförhållandet faktiskt existerar vid tidpunkten för skiljeavtalets ingående. Parterna kan undantagsvis beskriva ett icke-uppkommet rättsförhållande med en tillräcklig grad av konkretion och tydlighet. I sådana fall är skiljeavtalet giltigt trots att rättsförhållandet ännu inte existerar. Ett ramavtal kan exempelvis innehålla en skiljeklausul som dessutom pekar ut ett framtida avtal, som det är tänkt att parterna ska ingå. Detta framtida avtal omfattas då av skiljeavtalet.⁸⁸ Ett skiljeavtal kan enligt identifieringskravet inte avse alla framtida tvister mellan parterna, utan det måste konkretiseras till ett visst rättsförhållande. Parterna kan inte heller ingå skiljeavtal avseende alla framtida tvister dem emellan av

⁸⁷ Cars. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Karnov 2024-10-11. Se även Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-11.

⁸⁸ Heuman (1999) s. 48.

ett visst slag eller särskild natur. Konkretionskravet syftar till att parterna ska kunna överblicka konsekvenserna av skiljeavtalet.⁸⁹

Identifieringskravet utgör en slags begränsning i parternas avtalsfrihet. Om identifieringskravet inte är uppfyllt, saknar skiljeavtalet verkan, men även den objektiva omfattningen av skiljeavtalet kan påverkas av identifieringskravet.⁹⁰ Begreppet ”rättsförhållande” i LSF motsvarar begreppet ”rättsförhållande” i RB.⁹¹ Det är inte tillräckligt att rättsförhållandets art beskrivs, utan även rättsförhållandets identitet ska anges. Såväl inom- som utomobligatoriska rättsförhållanden godtas av rättsordningen. Det behöver emellertid vara fråga om en subjektivt begränsad rättslig relation, exempelvis ett avtalsförhållande mellan parterna. Rättsförhållandet kan med tiden omgestaltas och samtidigt anses ha en bestående identitet. I vissa fall ska dock ett nytt rättsförhållande anses ha uppkommit som inte omfattas av skiljeavtalet, vilket vållar gränsdragningsvårigheter.⁹² Exempelvis kan parterna ingå ett ramavtal innehållande en skiljeklausul. Med tiden kanske parterna ingår olika slags tilläggsavtal som omgestaltar det rättsförhållande som etablerades i och med ramavtalet. När tvist uppstår angående ett tilläggsavtal måste det därför utredas om tvisten gäller det rättsförhållande som etablerades i och med ramavtalet i omgestaltad form, eller om tvisten gäller ett nytt rättsförhållande som etablerats i och med de efterföljande avtalen.

En skiljeklausul omfattar huvudavtalet i dess helhet som utgångspunkt. Endast en begränsning av skiljeklausulens räckvidd kan följa av skiljeklausulens ordalydelse.⁹³ När parterna förser sitt avtal med en skiljeklausul, finns det nämligen anledning att anta att parterna avsåg att alla tvister - med anledning av det rättsförhållande som avtalet utgör - ska omfattas av skiljeklausulen. Detta trots att ordalydelsen av skiljeklausulen inte uttryckligen anger det. Exempelvis ska en skiljeklausul som endast pekar ut tvister angående tolkningen av avtalet, anses omfatta även anspråk på grund av skada eller utebliven betalning enligt avtalet.⁹⁴ Det kan vidare förhålla sig så att parterna upprättar flera kontraktshandlingar inom ramen för ”en och samma affär” och att det endast finns en skiljeklausul i en av dessa kontraktshandlingar. Det blir då en tolkningsfråga om skiljeklausulen till följd av kontraktshandlingarnas samband, omfattar samtliga kontraktshandlingar. Presumtionen i en sådan

⁸⁹ NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 12 p. Syftet med identifieringskravet har inte vidare beskrivits i förarbetena, men det torde handla om rättssäkerhet i form av förutsebarhet. Se även Madsen (2020a) s. 66.

⁹⁰ 1 § 1 st. LSF. Att identifieringskravet inte är uppfyllt behöver inte betyda att tvisten inte ska lösas genom skiljeförfarande. Parterna kan överenskomma om att en tvist ska lösas genom skiljeförfarande efter att den uppkommit. Att identifieringskravet inte är uppfyllt får betydelse först om ena parten motsätter sig att den uppkomna tvisten ska lösas genom skiljeförfarande.

⁹¹ Jfr. NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”, 4 p.

⁹² Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-11.

⁹³ Cars. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Karnov 2024-11-12. Se även Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1-6 §§, Norstedts Juridik 2024-11-15.

⁹⁴ Madsen (2020a) s. 52 f.

situation ska vara att ett sådant samband inte föreligger.⁹⁵ Identifieringskravet torde emellertid inte innebära att skiljeklausulen begränsas till att omfatta enbart anspråk baserade på huvudavtalet.⁹⁶

Identifieringskravet fanns även innan LSF trädde i kraft, i 1 § skiljemannalagen. En motsvarighet till identifieringskravet i LSF finns även i Modellagen och New York-konventionen, enligt vilka skiljeavtalet måste avse ”a defined legal relationship, whether contractual or not”.⁹⁷ En skillnad mellan identifieringskravet i LSF å ena sidan, och motsvarigheten i Modellagen samt New York-konventionen å andra sidan, är att det i Modellagen och New York-konventionen uttryckligen anges att skiljeavtalet kan omfatta ett utomobligatoriskt rättsförhållande. En motsvarighet till detta saknas i LSF.

3.1.2 Utomobligatoriska rättsförhållanden

Ett skiljeavtal omfattar – till följd av identifieringskravet – endast den inomobligatoriska grunden om det i anslutning till ett avtalsförhållande som omfattas av skiljeavtal, görs gällande ansvar på såväl inomobligatorisk som utomobligatorisk grund. Den utomobligatoriska grunden förutsätts då vara knuten till omständigheter som inträffat efter det att skiljeavtalet ingicks. Skälet till detta är att den utomobligatoriska grunden är framtida och oidentifierad vid tidpunkten för skiljeavtalets ingående. Det finns emellertid inget principiellt hinder mot att ingå skiljeavtal rörande möjliga framtida utomobligatoriska tvister.⁹⁸ Låt vara att ett sådant rättsförhållande kan vara svårt att formulera. I praxis har skiljeavtal ibland utsträckts till att omfatta utomobligatoriska förhållanden med stöd av den så kallade anknytningsdoktrinen. Det utomobligatoriska förhållandet anses då vara identifierat i skiljeavtalet med stöd av en tolkningsoperation baserad på anknytningen till rättsförhållandet som pekats ut i skiljeavtalet.⁹⁹

3.2 Förhållande till tolkningsfrågan

Det faktum att skiljeavtal ska tolkas i enlighet med sedvanliga principer för avtalstolkning, innebär att rättsförhållandet inte behöver anges uttryckligen i skiljeavtalet.¹⁰⁰ Rättsförhållandet kan i stället anses vara underförstått genom

⁹⁵ Linskog, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1-6 §§, Norstedts Juridik 2024-11-15.

⁹⁶ Madsen (2020a) s. 68.

⁹⁷ Se art. 7 (1) Modellagen respektive art. II (1) New York-konventionen.

⁹⁸ Linskog, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-11. Se även Dotevall (2020) s. 68 f.

⁹⁹ Anknytningsdoktrinen behandlas i kapitel 5 och kan beskrivas som ett i praxis utarbetat undantag till det lagstadgade identifieringskravet.

¹⁰⁰ Se kapitel 4.1. om att skiljeavtal ska tolkas i enlighet med ”sedvanliga principer för avtalstolkning”.

att skiljeklausulen tagits in i det avtal som utgör rättsförhållandet. Anses rättsförhållandet täckt av skiljeavtalet efter att dess omfattning bestämts med tillämpning av sedvanliga principer för avtalstolkning, ska även identifieringskravet anses vara uppfyllt enligt Stefan Lindskog. Denna ordning är naturlig eftersom ett rättsförhållande är identifierat om det tolkas in under ett skiljeavtals räckvidd. Exempelvis kan en skiljeklausul ha tagits in i en kontaktshandling utan att det angetts vad klausulen avser. Klausulen ska då rimligen tolkas som att den avser det rättsförhållande som stadgas i kontraktshandlingen. Även ett annat rättsförhållande kan underförstått anses vara angivet i skiljeklausulen. Detta får bestämmas med tillämpning av sedvanliga principer för avtalstolkning.¹⁰¹ Att använda avtalstolkning blir emellertid inte aktuellt om det inte – i ett första skede – är oklart huruvida identifieringskravet är uppfyllt. Tvist uppstår ju först om det är oklart huruvida identifieringskravet är uppfyllt, eftersom talan väcks om något annat än det huvudavtal vari skiljeklausul intagits samtidigt som skiljeklausul åberopas. Det blir fråga om tolkning i två steg: lagtolkning och sedan avtalstolkning.

Identifieringskravet saknar därmed självständig betydelse om avtalstolkningen leder till att tvisten ska anses omfattas av skiljeavtal; även det lagstadgade identifieringskravet ska då anses uppfyllt. Domstolen behöver endast göra en bedömning: om avtalstolkningen utmynnar i slutsatsen att tvisten omfattas av skiljeavtal, behöver ingen prövning göras av om rättsförhållandet är identifierat.¹⁰² Det kan emellertid nämnas att identifieringskravet i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” bidrog till en restriktiv tolkning av skiljeavtal. Det var företrädesvis syftena bakom identifieringskravet som motiverade denna tolkning.

3.3 Praxis angående identifieringskravet

I det följande görs en genomgång av den rättspraxis som aktualiserar identifieringskravet när det kommer till den objektiva omfattningsbestämningen av ett skiljeavtal. Fokus är här på HD:s avgörande i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, där det diskuteras huruvida en tvist angående ett avtal som ingåtts efter skiljeavtalet kan lösas genom skiljeförfarande. Frågan är om identifieringskravet är uppfyllt avseende det rättsförhållande som detta avtal konstituerar. Även närliggande rättspraxis redogörs för, eftersom det krävs en förståelse för den rättspraxis som föregick NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”.

¹⁰¹ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-11.

¹⁰² Frank (2023) s. 631.

3.3.1 Rättspraxis innan NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”

HD har behandlat identifieringskravet i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”.¹⁰³ Avgörandet behandlar företrädesvis anknytningsdoktrinen, men berör även identifieringskravet till viss del. I avgörandet leder identifieringskravet till en tämligen restriktiv tolkning av skiljeavtalets objektiva omfattning. HD uttalar att man behöver särskilja dels omständigheter som kan hänföras till ett av skiljeklausul omfattat rättsförhållande, dels omständigheter som är att hänföra till ett rättsförhållande som inte omfattas av skiljeklausul. HD uttalar vidare att en extensiv tolkning av skiljeavtalets omfattning strider mot syftena bakom identifieringskravet, d.v.s. att parterna ska kunna överblicka konsekvenserna av skiljeavtalet. Därtill påpekas att en extensiv tolkning strider mot kravet på identifiering av framtida tvister i 1 § 1 st. LSF.¹⁰⁴

Identifieringskravet aktualiseras vidare i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, som gällde klander av skiljedom.¹⁰⁵ Likt förhållandena i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” var det fråga om skiljeklausulen i parternas ursprungliga avtal kunde omfatta tvister med anledning av senare ingångna tilläggsavtal.¹⁰⁶ HD fann att så var fallet. Inledningsvis slog HD fast att identifieringskravet är en slags skyddsmekanism, som syftar till att parterna ska kunna överblicka konsekvenserna av skiljeavtalet.¹⁰⁷ Beträffande identifieringskravet uttalades vidare att begreppet ”rättsförhållande” omfattar efterföljande rättsfakta som förändrar innehållet i det ursprungliga avtalet, och därmed inte enbart de ursprungliga rättigheterna och skyldigheterna. Detta gjordes med hänvisning till NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”.¹⁰⁸ Identifieringskravet utgjorde således inget hinder enligt HD. I övrigt var det företräddelsevis en fråga om avtalstolkning. Med hänvisning till identifieringskravets motsvarighet i Modellagen samt New York-konventionen, gjordes en extensiv tolkning.

3.3.2 Framtida rättsförhållanden i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”

I NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” aktualiseras identifieringskravet i LSF. Likt i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” diskuteras frågan huruvida ett

¹⁰³ Rättsfallet behandlas utförligt nedan i kapitel 5.4.4.

¹⁰⁴ NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, 12-13 p.

¹⁰⁵ NJA 2019 s. 171 ”Belgor” behandlas utförligt i kapitel 4.3.2. Här är fokus på identifieringskravet i 1 § LSF.

¹⁰⁶ Se bland annat NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 8 p.

¹⁰⁷ Ibid. 12 p.

¹⁰⁸ Ibid. 15 p.

skiljeavtal kan omfatta rättsförhållanden som inte uppkommit vid tidpunkten för skiljeavtalets ingående.

3.3.2.1 *HD:s avgörande*

KB Plastunion tillverkar och levererar komponenter till Husqvarna. KB Plastunion ingår i en koncern. KB Plastunion väckte talan mot Husqvarna i TR och yrkade att Husqvarna skulle förpliktas att utge återstående betalning för tanklock som levererats. Husqvarna invände att tvisten omfattades av ett skiljeavtal och det blev därmed fråga om en rättegångshindersprövning.¹⁰⁹ TR och HovR avvisade talan med hänvisning till att det fanns ett giltigt skiljeavtal mellan parterna och frågan prövades slutligt av HD. Husqvarna anförde att KB Plastunion var bundet av ett skiljeavtal som Husqvarna ingått med andra bolag i koncernen, av en skiljeklausul i ett ramavtal från 2007 mellan Husqvarna och KB Plastunion samt av en skiljeklausul i Husqvarnas allmänna villkor till vilka inköpsordrarna avseende tanklocken hänvisade. KB Plastunion bestred att det fanns ett skiljeavtal som omfattade den uppkomna tvisten.¹¹⁰

HD anförde följande i fråga om de rättsliga utgångspunkterna för tvisten.¹¹¹ Enligt 1 § 1 st. LSF kan ett skiljeavtal avse en framtida tvist om ett rättsförhållande som angivits i skiljeavtalet. Rättsförhållandet behöver inte ha funnits vid ingåendet av skiljeavtalet, utan det är tillräckligt att det blivit fullt individualiserat. Ett rättsförhållande kan identifieras utan att för den sakens skull ha uppkommit vid avtalsslutet. Vidare hänvisar HD till NJA 2019 s. 171 ”Belgor” i fråga om konkretionskravet. HD uttalar att ramavtal ofta anger vad som gäller i fråga om tvistlösning etc. för framtida avropsavtal. Ramavtalet fyller sedan ut avropsavtalet. Beskrivningen i ett skiljeavtal av den relation som etableras i och med ett ramavtal kan vara tillräcklig för att skiljeavtalet ska omfatta framtida tvister om såväl ramavtalet som avropsavtalen. Slutligen anger HD att tillämpningsområdet i övrigt för ett skiljeavtal bestäms ”enligt sedvanliga principer för avtalstolkning” vilket är en hänvisning till NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.¹¹²

Beträffande bedömningen av detta enskilda fall anförde HD inledningsvis att det inte finns stöd för att KB Plastunion blivit bundet av de skiljeavtal som ingåtts mellan Husqvarna och andra bolag i den koncern vari KB Plastunion ingår. HD kommer emellertid fram till att ramavtalet från 2007, som innehåller en skiljeklausul, omfattar leveranser av tanklock under åren 2014 till 2016. Frågan är om 2020 års tvistiga leveranser ska omfattas av detta avtal med

¹⁰⁹ Detta skiljer NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” från NJA 2019 s. 171 ”Belgor” där det var fråga om en klandertalan.

¹¹⁰ NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, 1-8 p.

¹¹¹ De utgångspunkter som rör skiljeavtalets giltighet behandlas inte här. Se kapitel 1.4.

¹¹² NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, 12-18 p.

hänsyn till vad som skett efter 2016. HD kom fram till att parternas mellanhanden efter 2016 inte innebär att ramavtalet upphört att gälla. Avtalet i fråga ska i stället anses vara tillämpligt på de tvistiga leveranserna. De tvistiga leveranserna har dessutom initierats genom en beställning som hänvisar till Husqvarnas allmänna villkor. Bland dessa villkor finns en skiljeklausul motsvarande den i avropsavtalet. Skiljeklausulen har varit tillgänglig för KB Plastunion, varför tvisten i detta fall hade omfattats av skiljeavtal även om skiljeavtalet i avropsavtalet inte varit tillämpligt. HD avvisade därmed KB Plastunions talan likt TR och HovR.¹¹³

3.3.2.2 *Kommentar till rättsfallet*¹¹⁴

NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” har, likt NJA 2019 s. 171 ”Belgor” debatterats flitigt i doktrinen. I det följande ska diskussionen från doktrinen redogöras för. Avvisningsbeslutet ligger, enligt Jacob Frank, rent utgångsmässigt – beträffande det lagstadgade identifieringskravet - i linje med NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.¹¹⁵ I såväl NJA 2019 s. 171 ”Belgor” som NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” tillåts nämligen skiljeavtalet omfatta rättsförhållanden som uppkommit efter tidpunkten för ingåendet av skiljeavtalet. I båda rättsfallen har rättsförhållandet ansetts vara tillräckligt identifierat i skiljeavtalet. Med hänsyn till sedvanliga principer för avtalstolkning är utgången i det senare avgörandet mer lättförståeligt än utgången i det tidigare. Prorogationsavtalen i tilläggsavtalen samt uppsägningen av entreprenadavtalet i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” talade tämligen starkt för att skiljeavtalet inte borde tillämpas i fråga om tilläggsavtalen. Utgången i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” ligger mer i linje med principen om att ramavtal kan bli en del av efterföljande leveransavtal.¹¹⁶

Lindskogs förklaringsmodell till att skiljeavtal kan omfatta identifierade rättsförhållanden som inte uppkommit när skiljeavtalet ingås, är att konkludent uttryckta viljeförklaringar vid leveransens genomförande gör att skiljeavtalet i ramavtalet inkorporeras i leveransavtalet. Det är rättshandlingar efter ingående av det ursprungliga avtalet som gör att det ”gamla” skiljeavtalet ska omfatta senare uppkomna rättsförhållanden.¹¹⁷ Även detta kan klassas som en slags typiserad bedömning: att parterna ska anses ha avtalat att skiljeavtalet i ramavtalet gäller för senare enskilda transaktioner om inget talar för motsatsen. HD:s uttalanden i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” tyder emellertid på att ett skiljeavtal – i motsats till vad Lindskog anför – kan omfatta

¹¹³ NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, 19-30 p.

¹¹⁴ Här kommenteras endast de delar av rättsfallet som berör identifieringskravet. De delar som berör tolkningen av skiljeavtal kommenteras i kapitel 4.3.3.

¹¹⁵ Frank (2023) s. 623.

¹¹⁶ Ibid. s. 628 f.

¹¹⁷ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-13.

senare uppkomna rättsförhållande redan utifrån sin ordalydelse.¹¹⁸ Denna tolkning stöds av Lars Edlund. HD uttalar nämligen att beskrivningen av avtalsrelationen i ramavtalets skiljeklausul kan vara tillräckligt konkretiserad för att framtida tvister om både ramavtalet och avropsavtalen ska anses omfattas av ett och samma rättsförhållande. Ramavtalets skiljeklausul omfattar hela rättsförhållandet trots att rättsförhållandets omfattning är beroende av framtida handlingar.¹¹⁹

Avgörandet skulle kunna analyseras ur ett annat perspektiv. De avropsavtal varom det tvistas har ingåtts efter det avtal vari skiljeklausulen intagits. I äldre doktrin har det uttalats att ett skiljeavtal inte ska omfatta ett samtida eller senare ingånget avtal när de två avtalen kan anses vara självständiga i förhållande till varandra. Gränsen mellan ett fristående avtal respektive ett avtal som endast modifierar det ursprungliga avtalet är emellertid svår att dra. Föreskrift i det ursprungliga avtalet med lydelsen att vissa avtal inte omfattas av skiljeklausulen gör gränsdragningen lättare, men i avsaknad av sådan föreskrift kan en modern extensiv tolkning av skiljeavtalet leda till att senare ingångna avtal mellan parterna omfattas av skiljeavtalet. Därtill kan det anges i tilläggsavtalet att detta ska utgöra en integrerad del av det ursprungliga avtalet. Det är då fråga om ett rättsförhållande som i sin helhet täcks av skiljeavtalet.¹²⁰ Det är otvivelaktigt så att tvister hade kunnat undvikas om parterna utformade sina avtal med aningen mer noggrannhet. Kravet på självständighet är inte preciserat, utan det ankommer på domstolen i det enskilda fallet att avgöra om ett tilläggsavtal är självständigt i förhållande till huvudavtalet eller inte. Tilläggsavtalen i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” saknar skiljeklausul men knyter an till ramavtalet som ingåtts mellan parterna i tvisten. Tvister med anledning av tilläggsavtalen omfattas av skiljeklausulen i ramavtalet, förutsatt att avtalen inte kan betraktas som självständiga i förhållande till varandra.¹²¹

3.3.3 Sammanfattande kommentarer

Efter HD:s avgöranden i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” står det klart att eventuella, framtida tilläggsavtal/avropsavtal som utgångspunkt omfattas av en skiljeklausul i samma parter ramavtal. Det blir inte fråga om ett nytt rättsförhållande, utan om samma rättsförhållande som pekats ut i skiljeavtalet. Förklaringsmodellerna bakom att det förhåller sig på detta sätt går emellertid isär. Varför det förhåller sig på detta sätt är dock av mindre intresse.

¹¹⁸ Se Frank (2023) s. 629 ff.

¹¹⁹ Edlund (2024) s. 541.

¹²⁰ Heuman (1999) s. 84.

¹²¹ Lindell (2021) s. 720 f.

4 TOLKNING AV SKILJEAVTAL

När det inte är helt klart om identifieringskravet är uppfyllt i skiljeavtalet avseende en väckt talan, får skiljeavtalets objektiva omfattning bestämmas genom avtalstolkning. I detta kapitel diskuteras olika tolkningsprinciper som aktualiseras när ett skiljeavtals räckvidd ska bestämmas. I vad mån en sådan tolkning ska vara restriktiv eller extensiv har varit föremål för diskussion i doktrin under en längre tid. Tolkningen har dessutom, i rättspraxis från HD, gått från att vara extensiv till att vara restriktiv för att sedan bli extensiv igen, vilket kommer framgå av rättsfallsgenomgången nedan. I de senaste årens avgöranden från HD, särskilt NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, har HD uttalat att ett skiljeavtals objektiva omfattning i första hand bestäms enligt ”sedvanliga principer för avtalstolkning”.¹²² Frågorna kring tolkning av skiljeavtal aktualiseras när en part påstår att ett visst rättsförhållande ska tolkas in i skiljeavtalet. Det är således fråga om situationer när det inte är givet att en tvist omfattas av skiljeavtal.

4.1 Sedvanliga principer för avtalstolkning

Tolkningen av skiljeavtalets räckvidd har stor praktisk betydelse, eftersom det inte sällan uppkommer behörighetsfrågor i skiljeförfarande. Exempelvis kan en part invända att tvisten inte omfattas av skiljenämndens behörighet på grund av skiljeavtalets räckvidd. Just hur skiljeavtalets räckvidd ska bestämmas är föremålet för denna uppsats. Ett skiljeavtal kan varken klassificeras som ett civilrättsligt eller processrättsligt avtal, utan det är något slags mellanling.¹²³ Frågan om tolkningen av skiljeavtal kan därmed inte lösas genom att hänvisa till civilrättsliga eller processrättsliga principer för avtalstolkning. Hänsyn måste i stället tas till att skiljeavtalet är ett ”blandat avtal”, vilket innebär att tolkningsprinciper för såväl civilrättsliga som processrättsliga avtal kan aktualiseras.¹²⁴ I första hand omfattar skiljeavtalet vad som låter sig intolkas under avtalet. Det måste emellertid vara en skiljedomsrättslig fråga och identifieringskravet ska vara uppfyllt.¹²⁵ Behörighetsfrågorna kan uppstå i ett skiljeförfarande om ena parten invänder att det inte finns något giltigt skiljeavtal som omfattar den påkallade tvisten eller i allmän domstol om part invänder att det finns ett skiljeavtal som utgör rättegångshinder. Omfattningen av ett skiljeavtal ska i första hand bestämmas i enlighet med sedvanliga principer för avtalstolkning.¹²⁶ Beträffande skiljeavtal, är den relevanta frågan om

¹²² Eftersom avgörandet ingående behandlar tolkningen av skiljeavtal, kommer det refereras nedan i kapitel 4.3.2.

¹²³ Se kapitel 2.2.1.

¹²⁴ Heuman (1999) s. 50.

¹²⁵ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1-6 §§, Norstedts Juridik 2024-10-22. Se kapitel 2.2.1. angående skiljedomsrättslighet och kapitel 3 angående identifieringskravet. Identifieringskravet kan uppfyllas genom avtalstolkning, se kapitel 3.2.

¹²⁶ Lindell (2021) s. 719 och Dotevall (2020) s. 62.

parterna kan ha haft för avsikt – vid tidpunkten för ingåendet av skiljeavtalet – att en framtida tvist om ett specifikt rättsförhållande ska hänskjutas till avgörande genom skiljeförfarande. Att utröna den gemensamma partsavsikten låter sig inte alltid göras. Så är exempelvis fallet när parternas mellanhavanden regleras av en standardiserad skiljeklausul.¹²⁷ Även den typiska partsviljan kan beaktas och då kan hänsyn tas till det materiella innehållet i huvudavtalet. Separabilitetsdoktrinen hindrar inte att huvudavtalets materiella innehåll ger ledning vid tolkning av skiljeavtalets räckvidd. De kortfattade skiljeklausulerna torde dessutom vara svåra att tolka utan att se till det materiella innehållet i avtalet.¹²⁸ Den typiska partsviljan handlar om vad parterna kan antas ha haft för avsikt. I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” resulterade hänsyn till den typiska partsviljan i uppställandet av *in dubio*-principer.¹²⁹

När den gemensamma partsavsikten inte kan utrönas, får man i stället försöka bestämma skiljeavtalets omfattning på objektiva grunder. Eftersom skiljeklausuler i regel är standardmässigt utformade, bör man i vissa fall kunna utgå från att en viss presumtion gäller för innehållsbestämningen. En skiljeklausul i ett ramavtal ska exempelvis kunna presumeras omfatta även framtida avropsavtal, trots att detta inte uttryckligen framgår av det enskilda avropsavtalet. Detta gäller främst när varken skiljeklausulen eller omständigheterna i övrigt ger någon ledning beträffande den objektiva omfattningen. Enligt Stefan Lindskog och Rolf Dotevall ligger det närmast till hands att tala om utfyllnad av avtal i dessa fall.¹³⁰ Att en viss presumtion ska gälla för innehållsbestämningen får stöd av HD:s praxis beträffande principer för avtalstolkning i svensk rätt. HD har uttalat att det i allmänhet är ”naturligt att utgå från att ett avtalsvillkor ska fylla en förnuftig funktion och utgöra en rimlig reglering av parternas intressen”.¹³¹ I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” har HD uppställt vissa *in dubio*-principer som ska gälla vid den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal. Dessa utgör en slags presumtion för att hela tvisten ska lösas genom skiljeförfarande.¹³²

Beträffande tolkningen av skiljeavtal, kan även någonting sägas om skiljebundenhet genom partsbruk. En situation är när ett nytt avtal ersätter ett äldre avtal mellan samma parter och det äldre avtalet innehåller skiljeklausul medan det nya avtalet saknar skiljeklausul. Parterna torde kunna bli skiljebundna genom partsbruk, men då krävs att skiljeklausul funnits i ett flertal tidigare

¹²⁷ Jfr. NJA 2015 s. 741 ”Partneravtalet”, 9 p.

¹²⁸ Heuman (1999) s. 82. Beträffande innebörden av separabilitetsdoktrinen, se kapitel 2.2.2.1. Se även Dotevall (2020) s. 61.

¹²⁹ *In dubio*-principerna behandlas nedan i kapitel 4.3.1.

¹³⁰ Dotevall (2020) s. 62 och Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1-6 §§, Norstedts Juridik 2024-11-26. Huruvida det är fråga om just avtalsutfyllnad eller ren avtalstolkning när presumtioner tillämpas diskuteras inte vidare i detta sammanhang. I exemplet ovan hade det varit ramavtalet innehållande en skiljeklausul som fyllde ut det senare avropsavtalet.

¹³¹ Se NJA 2015 s. 741 ”Partneravtalet”, 10 p.

¹³² Se mer om dessa i kapitel 4.3.2.

kontrakt och inte bara i ett.¹³³ Att det saknas skiljeklausul i det nya avtalet samtidigt som det nya avtalet innebär en omreglering av tidigare rättsförhållanden, kan bero på ett medvetet ställningstagande från parterna (parterna har aktivt valt bort skiljeförfarande som tvistlösningsform), men det kan även bero på förbiseende. Skiljeklausulen i det äldre avtalet ska dock inte kunna omfatta det senare avtalet enbart på grund av att parterna glömt att föra in en skiljeklausul i det senare avtalet. Om parterna utgått från att skiljeklausulen ska gälla även det senare avtalet, kan skiljebundenhet däremot förklaras på avtalsrättslig väg.¹³⁴

4.2 Restriktiv eller extensiv tolkning

När partsavsikten inte kan utrönas, har tidigare uppfattning i rättspraxis och doktrin varit att skiljeavtal ska tolkas restriktivt och ges minsta möjliga omfattning. Detta motiveras av rättssäkerhetsskäl eftersom ett skiljeavtal begränsar en parts möjlighet att väcka talan i allmän domstol. En part bör inte förmenas sin rätt att få saken prövad i allmän domstol på grund av en omotiverat extensiv tolkning av skiljeavtalet. Därmed bör dess räckvidd inte utsträckas längre än till vad som har ett otvetydigt stöd i avtalet. Rättssäkerhetsskäl talar således för en restriktiv tolkning av skiljeavtal. I fortsättningen benämns detta argument för restriktiv tolkning som ”rättssäkerhetsargumentet”. I äldre doktrin finns stöd för såväl en restriktiv tolkningslära som en extensiv tolkningslära.¹³⁵ Ett närliggande argument för en restriktiv tolkning av skiljeavtal är identifieringskravet i 1 § 1 st. LSF.¹³⁶ Syftet med denna bestämmelse nämns inte i förarbetena, men kommer till uttryck i praxis. Bestämmelsen fungerar som en skyddsmekanism. Parterna ska kunna överblicka konsekvenserna av skiljeavtalet, vilket talar för en restriktiv tolkning.¹³⁷

En restriktiv tolkning kan leda till att tvistefrågorna splittras mellan skiljemän och allmän domstol. En sådan uppdelning av tvistefrågorna kan leda till högre kostnader för båda parterna, eftersom det blir fråga om två skilda processer. Samtidigt kan man fråga sig vilka rättssäkerhetsvinster parterna gör genom att somliga tvistefrågor prövas av skiljemän medan andra prövas av allmän domstol. Att tvistefrågorna splittras upp mellan olika fora är negativt ur ett processekonomiskt perspektiv. Ur ett processekonomiskt perspektiv borde sammanhängande frågor prövas inom ramen för en och samma process. Processekonomi talar således för en extensiv tolkningslära. Detta argument för en extensiv tolkning av skiljeavtal kommer benämnas som det ”processekonomiska argumentet”. En restriktiv tolkning innebär emellertid inte

¹³³ Jfr. RH 1989:83.

¹³⁴ Heuman (1999) s. 86 f.

¹³⁵ Ibid. s. 71 och Dotevall (2020) s. 63. Se även NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” respektive NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” där skiljeavtalet tolkats restriktivt.

¹³⁶ Identifieringskravet behandlas ovan i kapitel 3.

¹³⁷ Se NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, 13 p. och NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 12 p.

nödvändigtvis att frågorna ska prövas inom ramen för två olika processer. En restriktiv tolkning av skiljeavtal kan också leda till att samtliga tvistefrågor ska prövas inom ramen för samma process. Den extensiva tolkningen av skiljeavtal är svårare att motivera om en restriktiv tolkning inte innebär att tvistefrågorna ska delas upp i olika processer.¹³⁸ För att exemplifiera situationen med sammanhängande tvistefrågor används omständigheterna i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. I det rättsfallet hade en talan om skadestånd med anledning av brott anknytning till ett avtal som innehöll skiljeklausul. Låt säga att parterna även hade tvistat om avtalet. Tvistefrågorna hade då varit sammanhängande och lämpliga att pröva inom ramen för en och samma process, trots att skadestandsfrågan egentligen inte omfattades av skiljeavtal. Rättssäkerhetsargumentet hade emellertid talat för två skilda processer.

En extensiv tolkningslära har emellertid ansetts motiverad mot bakgrund av syftena med New York-konventionen. New York-konventionen syftar till att främja ett enhetligt erkännande av skiljeavtal samt underlätta verkställigheten. Detta motiverar en generös tolkning av skiljeavtal.¹³⁹ En utländsk skiljedom ska nämligen inte verkställas om skiljenämnden dömt i en fråga (ett rättsförhållande) som inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal.¹⁴⁰ För att underlätta verkställighet görs ofta en generös tolkning av skiljeavtalet.¹⁴¹ En extensiv tolkningslära motiveras vidare av den innebörd uttrycket ”a defined legal relationship” i art. 7 (1) Modellagen fått.¹⁴² Det är naturligt att tolkningen av bestämmelserna i Modellagen får genomslag företrädesvis i internationella tvister. En enhetlig praxis bör emellertid upprätthållas i både inhemska, svenska, tvister och internationella tvister, eftersom det vanligen är samma regler som gäller i dessa tvister.¹⁴³ Modellagen ligger inte till direkt grund för svenska LSF, men Modellagens bestämmelser bör beaktas i varje delfråga i och med att sakinnehållet i LSF till stor del överensstämmer med Modellagen.¹⁴⁴ Detta sammantaget talar för en extensiv tolkning av skiljeavtal enligt HD.¹⁴⁵ Argumentet att skiljeavtal ska tolkas extensivt på grund av New York-konventionen och Modellagen, kallas i fortsättningen för det ”internationella argumentet”.

¹³⁸ Heuman (1999) s. 72 f.

¹³⁹ Madsen (2020b) s. 92 och NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 14 p. Se även NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, 15 p. och NJA 2003 s. 379 ”Fruits et Légumes”. Erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom behandlas i art. 3-5 New York-konventionen.

¹⁴⁰ Detta framgår av art. 5.1 (a) New York-konventionen. Se även Kvart & Olsson (2023) s. 185.

¹⁴¹ Jfr. NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 14 p. Huruvida detta är en korrekt tolkning av New York-konventionen behandlas inte här. Det konstateras bara att principerna bakom New York-konventionen motiverar en generös tolkning av skiljeavtal enligt praxis från HD. NJA 2019 s. 171 ”Belgor” behandlas utförligt i kapitel 4.3.1. nedan. Se även Heuman (1999) s. 729.

¹⁴² Jfr. Madsen (2020a) s. 67.

¹⁴³ Heuman (1999) s. 44.

¹⁴⁴ Se SOU 1994:81 s. 74 och Heuman (1999) s. 44.

¹⁴⁵ NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 14 p. och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”, 15 p.

Sammanfattningsvis talar således ”rättssäkerhetsargumentet” för en restriktiv tolkning av skiljeavtal, medan det ”processekonomiska argumentet” och det ”internationella argumentet” talar för en extensiv tolkning. En extensiv tolkning av skiljeavtal kan hävdas ligga mer i linje med kommersiella intressen och parternas förväntningar än en restriktiv tolkning.¹⁴⁶ Hur tolkningen av skiljeavtal gjorts i praxis behandlas nedan i kapitel 4.3.

4.3 Praxis angående tolkningen

Vilka tolkningsprinciper som använts i rättspraxis för att bestämma ett skiljeavtals objektiva omfattning har svängt över tid. I NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” använde HD tämligen extensiva tolkningsprinciper, varefter tolkningsprinciperna blev mer restriktiva i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. I detta kapitel behandlas företrädesvis NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Enligt detta avgörande gäller återigen extensiva tolkningsprinciper. Avgörandet har kritiserats för att vara oförenligt med såväl föregående som efterföljande praxis. Fokus ligger i detta kapitel på NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, eftersom HD i detta avgörande gör en omläggning av praxis beträffande tolkningsprinciper för skiljeavtal. Övriga HD-avgöranden analyseras i relation till NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.¹⁴⁷

4.3.1 Rättspraxis innan NJA 2019 s. 171 ”Belgor”

HD gjorde i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” vad som måste klassas som en extensiv tolkning av skiljeavtal.¹⁴⁸ Enligt HD skulle den tämligen standardiserade klausulen läsas som att alla tvister med anknytning till huvudavtalet avgöras genom skiljeförfarande. Enligt Daniel Waerme talar detta för att parterna *in dubio* ska anses ha haft avsikten att samtliga tvister med anknytning till huvudavtalet ska avgöras genom skiljeförfarande. Klausulen gav inga anvisningar om parternas avsikt och HD tycks inte heller ha laborerat med några hypotetiska partsviljor. Det framstår i stället som att HD har fyllt ut avtalet.¹⁴⁹ Även i NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn” gjordes vad som måste klassas som en extensiv tolkning.¹⁵⁰ Anknytningsdoktrinen tillämpades utan att det

¹⁴⁶ Dotevall (2020) s. 63.

¹⁴⁷ Samtliga avgöranden som behandlas mer översiktligt i detta kapitel (NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”, NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”), behandlas ingående i andra kapitel. I NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” ligger stort fokus på identifieringskravet i 1 § LSF medan övriga avgöranden till stor del berör anknytningsdoktrinen.

¹⁴⁸ En redogörelse för rättsfallet finns i kapitel 5.4.1.

¹⁴⁹ Waerme (2010) s. 717.

¹⁵⁰ Avgörandet behandlas i kapitel 5.4.2. Med hänsyn till dagens rättspraxis, torde det vara svårare att motivera en extensiv tolkning av skiljeavtal om den inte leder till en sammanhållen prövning såsom i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” och NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

resulterade i en sammanhållen prövning.¹⁵¹ I NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” gjordes emellertid en restriktiv tolkning av skiljeavtal. Det uttalades att en extensiv tolkning av skiljeavtal kan leda till att part ”förmenas rätten att få sin sak prövad i domstol”, när denne inte haft för avsikt att avtala bort rätten till domstolsprövning.¹⁵²

4.3.2 Extensiv tolkning i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”

NJA 2019 s. 171 ”Belgor” behandlar en rad olika intressanta spørsmål. I denna framställning ligger fokus på de som berör bestämningen av ett skiljeavtals omfattning och särskilt tolkningen av skiljeavtal.

4.3.2.1 HD:s avgörande

Målet gällde klander av en skiljedom i tvisten mellan det vitryska bolaget Belgor och det turkiska bolaget Koca. Parterna hade 2011 ingått ett entreprenadavtal, enligt vilket Koca skulle utföra arbeten åt Belgor. Entreprenadavtalet innehöll en skiljeklausul som hänvisade till skiljedomslagen vid SCC Skiljedomsinstitut. Arbeten utfördes i enlighet med olika tilläggsavtal mellan parterna. Tilläggsavtalen hade sin grund i 2011 års entreprenadavtal. Belgor hävde sedermera entreprenadavtalet varpå Koca påkallade skiljeförfarande och yrkade ersättning för arbeten som utförts i enlighet med tilläggsavtalen. Belgor yrkade för egen del ersättning för fel i utförda arbeten och bestred skiljenämndens behörighet avseende vissa tilläggsarbeten. HD hade att pröva ett antal olika frågor men i förevarande uppsats kommer endast frågan om skiljeavtalet omfattade tilläggsarbetena att behandlas. Belgor gjorde gällande att tilläggsarbetena omfattades av en tvistlösningsklausul i tilläggsavtalen, enligt vilken tvister skulle prövas av en domstol i Minsk. Koca menade att skiljeklausulen i entreprenadavtalet omfattade samtliga tvister som hade samband med entreprenadavtalet.¹⁵³

HD uttalade följande avseende de rättsliga utgångspunkterna för tvisten. Ett skiljeavtal kan avse framtida tvister om rättsförhållandet konkretiserats i skiljeavtalet, enligt identifieringskravet i 1 § LSF. Därefter övergår HD till att behandla själva tolkningen av skiljeavtal. Det uttalas att skiljeavtalets omfattning bestäms ”enligt sedvanliga principer för avtalstolkning”. Avtalen är dock i regel standardmässigt utformade, varför det sällan går att utröna en specifik partsavsikt. Det är därför rimligt att utgå från att skiljeavtalet ska fylla en förnuftig funktion, varför det får antas att parterna avsett att en tvist ska lösas snabbt i ett sammanhållet förfarande. En annan ordning riskerar nämligen att

¹⁵¹ Se NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”.

¹⁵² Se NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, 13 p.

¹⁵³ NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 1-11p.

leda till tidsutdräkt, ökade processkostnader för parterna och motstridiga avgöranden i sammanhängande frågor. Forsättningsvis hänvisar HD till utländsk praxis och internationell doktrin, bland annat New York-konventionen och Modellagen, där en extensiv tolkning av skiljeavtal ansetts motiverad.¹⁵⁴ Därefter uttalar HD att en ingående analys av parternas mellanhavanden ibland behöver göras. Parterna i ett kommersiellt avtalsförhållande kan antas eftersträva att tvister inom ramen för deras relation ska avgöras i ett forum.¹⁵⁵ HD uppställer således *in dubio*-tolkningsprinciper att tillämpa för att bestämma skiljeavtalets objektiva omfattning. Detta tycks HD motivera med att skiljeklausulerna ofta är standardmässigt utformade, varför någon partsavsikt sällan kan utrönas.

Skiljenämnden hade kommit till slutsatsen att tilläggsarbetena omfattades av skiljeavtalet. Det var enligt skiljenämnden ostridigt att tilläggsarbetena hade ett samband med entreprenadavtalet. Tilläggsarbetena hade förvisso utförts enligt fem separata tilläggsavtal innehållande, den av Belgor åberopade, tvistlösningsklausulen, enligt vilken parterna hade en rätt att hänskjuta tvister till domstolen i Minsk. Denna tvistlösningsklausul uteslöt emellertid inte behörighet för skiljenämnden. Skiljenämnden antog att den gemensamma partsavsikten var att alla tvister mellan parterna skulle lösas inom ramen för ett och samma forum. Skiljeförfarande var den tvistlösningsform som de valt i första hand och som därmed, enligt skiljenämnden, stod i bäst överensstämmelse med den gemensamma partsavsikten. HD kom till slutsatsen att det inte fanns någon grund för att underkänna skiljenämndens bedömning av sin egen behörighet.¹⁵⁶ HD tycks därmed lägga stor vikt vid att skiljenämnden normalt sett har bäst förutsättningar att bedöma sin egen behörighet.¹⁵⁷

4.3.2.2 *Kommentarer till rättsfallet*

Rättsfallet aktualiserar en rad problem som debatterats flitigt i doktrinen. I det följande ska en del av diskussionen från doktrinen återges. Patrik Schöldström har inget att invända mot att HD använder sig av en typiserad gemensam partsavsikt.¹⁵⁸ Han menar dock att utgången i målet borde blivit den motsatta avseende tilläggsavtalen, trots tillämpning av denna typiserade partsavsikt. Parterna hade – i avtalen om tilläggsarbeten – infört en annan tvistlösningsklausul än den som fanns i entreprenadavtalet. Denna senare tvistlösningsklausul uteslöt förvisso inte den behörighet som gavs skiljenämnden i entreprenadavtalet, men det måste anses att parterna med all önskvärd

¹⁵⁴ Någon närmare tolkning av New York-konventionen kommer inte göras inom ramen för denna uppsats.

¹⁵⁵ NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 12-18 p.

¹⁵⁶ Ibid. 21-24 p.

¹⁵⁷ Ibid. 19 p.

¹⁵⁸ Typiserad gemensam partsavsikt syftar på en slags presumerad gemensam partsavsikt på objektiv grund, vad parterna kan antas ha haft för avsikt. Jfr. kapitel 4.1.

tydlighet visat att de åtminstone inte ville ha samma tvistlösningsform för tilläggsarbetena som för entreprenadavtalet. Den gemensamma partsavsikten kan, enligt Schöldström, inte ha varit annat än den rakt motsatt i förhållande till vad HD kom fram till. Därmed borde HD underkänt skiljenämndens bedömning enligt Schöldström. Slutligen, menar Schöldström, att domstolen i klander målet har minst lika goda förutsättningar att bedöma skiljeavtalets omfattning som skiljenämnden.¹⁵⁹ Beträffande den typiserade partsavsikten om ett sammanhållet förfarande, har Lars Heuman uttalat att denna inte är bevismässigt motiverad. Den grundar sig i stället på argument om snabbhet, kostnadseffektivitet och motsägelsefrihet. Parterna antas nämligen – i avsaknad av deras faktiska gemensamma partsavsikt – vilja ha en snabb och kostnadseffektiv lösning på tvisten. De till synes motsägelsefulla avtalen med olika tvistlösningsklausuler antas inte stå i strid med varandra. Detta utgör, enligt Heuman, belägg för att en skiljenämnd, enligt HD, är behörig att pröva tvistefrågor rörande andra avtal än det som innehåller en skiljeklausul samt andra utomobligatoriska rättsförhållanden om det finns ett samband med det avtal som innehåller skiljeklausul.¹⁶⁰ Heuman menar således att utgången i målet ger stöd för en fortsatt tillämpning av anknytningsdoktrinen.¹⁶¹

Heuman uttalar vidare att *in dubio*-reglerna potentiellt sett inte är förenliga med presumtionen om att skiljenämnden normalt sett har bäst förutsättningar att pröva sin egen behörighet. Om skiljenämnden tolkat skiljeavtalet restriktivt, ska allmän domstol i ett eventuellt efterföljande klander mål således utgå från att skiljenämndens restriktiva tolkning är riktig, samtidigt som en extensiv tolkning ska göras om det saknas en gemensam partsavsikt. Dessa presumtioner är således motstridiga enligt Lars Heuman. Här är det inte fråga om motstridiga uttalanden i olika prejudikatfall, utan om potentiellt sett motstridiga uttalanden i ett och samma avgörande. Det finns därmed starka skäl att frångå den generella utgångspunkten att skiljenämnden har bäst förutsättningar att pröva sin egen behörighet. Ett uppenbart exempel är när utländska skiljemän ska pröva sin egen behörighet enligt svensk skiljemannarätt. Dessa har betydligt sämre kunskaper om svensk rättspraxis beträffande bestämningen av skiljeavtalets objektiva omfattning än svensk HovR respektive HD. Presumtionen kan således inte upprätthållas när det är fråga om en utländsk skiljenämnd och räckvidden ska bestämmas i enlighet med svensk skiljemannarätt. Presumtionen kan emellertid upprätthållas om det är fråga om en svensk skiljemannanämnd som avgjort sin behörighet enligt LSF eller en utländsk skiljemannanämnd som avgjort sin behörighet enligt New York-konventionen.¹⁶²

¹⁵⁹ Schöldström (2019/20) s. 245 ff.

¹⁶⁰ Heuman (2019) s. 547 f.

¹⁶¹ Anknytningsdoktrinen innebär att en tvist i vissa fall ska lösas genom skiljeförfarande om den har samband med ett rättsförhållande som omfattas av ett skiljeavtal, se kapitel 5.

¹⁶² Heuman (2019) s. 547 ff.

Stefan Lindskog menar att HD:s generösa inställning i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” ger intryck av en ”skiljedomsvänlig attityd”. Lindskog menar att New York-konventionen inte är en relevant tolkningsfaktor i rent inhemska skiljeförfaranden som inte behandlar exekvaturfrågor.¹⁶³ Den praxis som fanns innan NJA 2019 s. 171 ”Belgor” talade närmast för en restriktiv tolkning av skiljeavtals objektiva omfattning. NJA 2019 s. 171 ”Belgor” kan kritiserats för att tidigare praxis endast hänvisas till i begränsad utsträckning.¹⁶⁴ Beträffande den betydelsen som HD ger New York-konventionen och Modellagen kan ytterligare något sägas.¹⁶⁵ Det är naturligt att tolkningen av bestämmelserna i Modellagen får genomslag i internationella tvister. I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” var det fråga om just en internationell tvist. Samtidigt finns det skäl att upprätthålla en enhetlig praxis i inhemska och internationella tvister, eftersom det vanligen är samma regler som ska gälla i båda dessa tvister.¹⁶⁶

Vidare kan någonting sägas om att man uppställer en regel som förhindrar uppsplittring av tvistefrågorna i olika fora. Frågan om det borde finnas en regel som förhindrar uppdelning i olika tvistlösningsformer av sammanhängande tvistefrågor, diskuterades av Skiljedomsutredningen. Det ansågs då vara alltför långtgående att en part skulle tvingas in i ett skiljeförfarande utan att det fanns stöd för att skiljeavtalet omfattade hela tvisten. Konflikten mellan allmän domstols behörighet och skiljenämnds behörighet lämnades i sådana fall åt rättstillämparen att lösa.¹⁶⁷ Det är just detta som skett i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Beträffande en uppsplittring av tvistefrågorna, kan förhållandet mellan NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” och NJA 2019 s. 171 ”Belgor” nämnas.¹⁶⁸ I 2017 års avgörande uttalar HD att en uppsplittring av tvistefrågorna på två olika fora endast i undantagsfall kan motivera en sådan lösning som den i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”.¹⁶⁹ I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” väger emellertid parternas intresse av en sammanhållen prövning tämligen tungt.¹⁷⁰

Slutligen kan något sägas om uttalandena i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” i förhållande till anknytningsdoktrinen.¹⁷¹ HD valde att inte upprepa uttalandet i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” om att anknytningsdoktrinen endast ska tillämpas i undantagsfall. Samma, eller åtminstone ett liknande, uttalande

¹⁶³ Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-13.

¹⁶⁴ Frank (2023) s. 625.

¹⁶⁵ HD motiverar den extensiva tolkningen med den innebörd som uttrycket ”a defined legal relationship” fått i New York-konventionen samt Modellagen, se NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 14 p.

¹⁶⁶ Heuman (1999) s. 44. Se även kapitel 4.2. angående betydelsen av New York-konventionen och Modellagen.

¹⁶⁷ SOU 1994:81 s. 100. Se även Dotevall (2020) s. 66.

¹⁶⁸ NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” behandlas i kapitel 5.4.4.

¹⁶⁹ Se NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, 13 p.

¹⁷⁰ Jfr. NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 13 p.

¹⁷¹ Anknytningsdoktrinen behandlas i kapitel 5. Doktrinen innebär att ett skiljeavtal ibland kan utsträckas till att omfatta en tvist som enbart anknyter till det rättsförhållande som omfattas av skiljeavtal.

gjordes i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. Att HD inte upprepar uttalandet även i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” kan tyda på att man avsåg att väcka liv i anknytningsdoktrinen igen. Tolkningen av skiljeavtalets räckvidd i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” är tämligen extensiv, vilket talar för denna tolkning. Även i litteraturen finns det stöd för att HD:s avgörande i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” innebär en möjlighet till vidare tillämpning av anknytningsdoktrinen än vad som följer av NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”.¹⁷²

4.3.3 Rättspraxis efter NJA 2019 s. 171 ”Belgor”

Hur ett skiljeavtal ska tolkas har vidare behandlats i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”.¹⁷³ Vad som är utmärkande för NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” är att HD – efter att ha upprepat utgångspunkten för avtalstolkningen i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” – helt förbigår uttalandena om *in dubio*-tolkningsprinciperna. Detta talar närmast för ett avståndstagande från tolkningsprinciperna i fråga.¹⁷⁴ Jacob Frank menar att en möjlig tolkning av NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” är att HD tog avstånd från såväl NJA 2019 s. 171 ”Belgor” som tidigare praxis. En annan möjlig tolkning är att HD inte ansåg det vara fråga om en *in dubio*-situation och därför valde att inte använda presumptionsreglerna.¹⁷⁵ Lars Edlund avvisar uppfattningen att den begränsade hänvisningen till tidigare praxis i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” innebär ett avståndstagande från densamma. Edlund argumenterar för att tolkningsprinciperna i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” fortfarande är gällande och att NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” bygger vidare på det tidigare avgörandet.¹⁷⁶

Jacob Frank har replikerat på Edlunds uttalanden och anför följande. I NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” hänvisar HD till uttalandet i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” att ett skiljeavtals omfattning ska bestämmas med tillämpning av ”sedvanliga principer för avtalstolkning”. Efter detta uttalande i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” utökar HD de sedvanliga tolkningsprinciperna genom att fastställa de så kallade *in dubio*-reglerna. Dessa går längre än ”sedvanliga principer för avtalstolkning”. Någon hänvisning till dessa extensiva tolkningsregler görs inte i 2023 års HD-avgörande, vilket tyder på ett avståndstagande enligt Frank. Hänvisningen till ”sedvanliga principer för avtalstolkning” kan tyda på ett avståndstagande från såväl de extensiva tolkningsprinciperna i NJA

¹⁷² Madsen (2020b) s. 87.

¹⁷³ HD:s avgörande i fallet behandlas i kapitel 3.3.2.

¹⁷⁴ Frank (2023) s. 623 ff.

¹⁷⁵ Ibid. s. 627. Här kan sägas att man generellt ska vara försiktig med att tolka in saker i sådant som inte står i domskälen. HD behöver således inte ha menat något särskilt. I NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” gjorde inte frågan om skilda fora sig gällande på samma sätt som i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

¹⁷⁶ Edlund (2024) s. 539 f.

2019 s. 171 ”Belgor” som de restriktiva tolkningsprinciperna som gällde i tidigare praxis.¹⁷⁷

4.3.4 Sammanfattande kommentarer

Rättspraxis beträffande de tolkningsprinciper som gör sig gällande när ett skiljeavtals objektiva omfattning ska bestämmas har svängt över tid. Sett till senare års praxis bör det stå klart att skiljeavtal ska tolkas enligt ”sedvanliga principer för avtalstolkning” samt att det är en extensiv tolkningslära snarare än en restriktiv sådan som gäller. Slutsatser av HD:s upprepade omläggning av praxis och begränsade hänvisningar till äldre praxis i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” samt NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” bör dras med försiktighet. Det är inte säkert att HD avsett något genom att utelämna vissa uttalanden. Hur ett skiljeavtal ska tolkas är alltid en fråga som får avgöras i det enskilda fallet, eftersom omständigheterna skiljer sig mycket från fall till fall.

¹⁷⁷ Frank (2024) s. 549 f.

5 ANKNYTNINGSDOKTRINEN

I detta kapitel behandlas – den i praxis utarbetade – anknytningsdoktrinen. Doktrinen besvarar frågan om ett skiljeavtal kan utsträckas till att omfatta andra förhållanden än det som angivits i skiljeavtalet på grund av en anknytning till rättsförhållandet som pekats ut i skiljeavtalet. Anknytningsdoktrinen utgör en del av avtalstolkningen och fungerar som ett sätt att ”tolka in” en tvist i det rättsförhållande som identifierats i skiljeavtalet. Eftersom doktrinen utarbetats i rättspraxis, är praxisgenomgången i detta kapitel särskilt utförlig. Praxisgenomgången visar på den omsvängning som skett från att doktrinen etablerades i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” till att doktrinens betydelse reduceras i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” respektive NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” till att doktrinens betydelse återigen ökar i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

5.1 Allmänt om anknytningsdoktrinen

Anknytningsdoktrinen innebär att skiljeavtalet – under vissa förutsättningar – kan utsträckas till att omfatta rättsförhållanden som endast anknyter till det rättsförhållande som pekats ut i ett skiljeavtal. Doktrinens syfte är att undvika dubbla förfaranden.¹⁷⁸ Anknytningsdoktrinen beskrivs bäst som en slags tolkningsmaxim: dess tillämpning leder till att skiljeavtalets objektiva omfattning utvidgas. Här är det inte fråga om sedvanlig avtalstolkning, utan en objektiv tolkning av partsviljan vid tidpunkten för avtalets upprättande. Doktrinen aktualiseras först när det klarlagts att ett rättsförhållande, som inte omfattas av ett skiljeavtal gjorts gällande av kändanden. Detta avgörs genom avtalstolkning.¹⁷⁹ Huruvida ett skiljeavtal kan utsträckas till att omfatta anknyttande rättsförhållanden är alltså en avtalstolkningsfråga och inte en giltighet-fråga.¹⁸⁰

Anknytningen mellan det rättsförhållande som omfattas av skiljeavtal och det rättsförhållande som inte omfattas av skiljeavtal behöver vara ”direkt” eller ”stark”. Kraven är alternativa och har möjligtvis olika innebörd. Kravet på stark anknytning är mer lyckat, eftersom det är svårt att dra skillnaden mellan direkt och indirekt anknytning. Med ett krav på stark anknytning får en

¹⁷⁸ Dotevall (2020) s. 66. Därmed är det inte helt klart varför HD väljer att tillämpa anknytningsdoktrinen i NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”, där tillämpningen av doktrinen inte leder till ett sammanhållet förfarande. Avgörandet behandlas nedan i kapitel 5.4.2.

¹⁷⁹ Bratt (2017/18) s. 709.

¹⁸⁰ Heuman (2019) s. 536.

avvägning göras mellan skäl som talar för respektive emot att tvisten knyter an till skiljeavtalet.¹⁸¹

5.2 Förhållande till påståendedoktrinen

Förhållandet mellan anknytningsdoktrinen och påståendedoktrinen är omdiskuterat. Påståendedoktrinen innebär att dubbelrelevanta rättsfakta inte behöver styrkas av parterna i behörighetsprövningen.¹⁸² Finn Madsen hävdar att de två doktrinerna är oförenliga med varandra. Han uttalar att de kan leda till olika resultat när räckvidden av ett skiljeavtal ska bestämmas och att det är oklart när den ena eller den andra doktrinen ska tillämpas.¹⁸³ Enligt Lars Heuman kan de två doktrinerna dock tillämpas sida vid sida, eftersom HD inte hänvisade till NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” och/eller NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn” i NJA 2008 s. 406 ”Petrobart”. Påståendedoktrinen kan således förstås utan hänvisning till anknytningsdoktrinen, eftersom doktrinerna har olika innebörd.¹⁸⁴ I behörighetsprövningen ska skiljenämnden utgå från de omständigheter som käranden åberopar till grund för sin talan. Denna grund kan ha ett samband med ett rättsförhållande som omfattas av skiljeavtal. Anknytningsdoktrinen tar sikte på spørgsmålet hur nära detta samband behöver vara för att skiljeavtalets omfattning ska utsträckas till att omfatta en väckt talan som rör ett rättsförhållande, som inte omfattas av ett skiljeavtal. Skiljenämnden blir inte behörig genom att käranden påstår att det föreligger ett nära samband. Det är fråga om en rättsfråga som ska avgöras av allmän domstol eller skiljenämnd.¹⁸⁵ Patrik Schöldström menar emellertid att de två doktrinerna är oförenliga. Han menar att en tillämpning av påståendedoktrinen i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” hade resulterat i att den tredje grunden skulle prövats av allmän domstol.¹⁸⁶ Schöldström utvecklar inte närmare varför en tillämpning av påståendedoktrinen hade resulterat i detta, vilket såklart är en brist i resonemanget.

HD klargjorde i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” att påståendedoktrinen ska tillämpas och reducerade samtidigt betydelsen av anknytningsdoktrinen.¹⁸⁷ I ett första steg ska domstolen eller skiljenämnden godta de rättsfakta som käranden lägger till grund för sin talan. Dessa ska läggas till grund för behörighetsbedömningen i de fall det är aktuellt. Därefter kan

¹⁸¹ Heuman (2009/10) s. 360. Kravet på ”direkt anknytning” uppställdes av HD i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” medan kravet på ”stark anknytning” uppställdes i NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”.

¹⁸² Påståendedoktrinen behandlas mer utförligt i kapitel 2.2.3.1.

¹⁸³ Se Madsen (2013) s. 744.

¹⁸⁴ Heuman (2009/10) s. 338 f.

¹⁸⁵ Ibid. s. 351.

¹⁸⁶ Schöldström (2008/09) s. 689. Beträffande HD:s avgörande i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, se kapitel 5.4.1.

¹⁸⁷ Jfr. Bratt (2017/18) s. 707.

anknytningsdoktrinen leda fram till att den förda talan ska anses omfattas av ett skiljeavtal.¹⁸⁸

5.3 Förhållande till identifieringskravet

Enligt 1 § 1 st. LSF gäller att ett visst rättsförhållande måste anges, när skiljeavtal ingås om en framtida tvist.¹⁸⁹ Ett intressant spørsmål är hur anknytningsdoktrinen förhåller sig till detta krav. Anknytningsdoktrinen kan tolkas som ett – i praxis etablerat – undantag från identifieringskravet. Anknytningsdoktrinen säger att skiljeavtalet kan tolkas som att det omfattar andra omständigheter än de som följer direkt av huvudavtalet, men kan parterna anses ha preciserat ett utomobligatoriskt rättsförhållande på ett sätt som uppfyller identifieringskravet. I det nedan angivna rättsfallet NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” anses ett utomobligatoriskt rättsförhållande omfattas av skiljeavtal med tillämpning av anknytningsdoktrinen, utan att HD diskuterar identifieringskravet. En förklaringsmodell är att HD accepterat att standardiserade skiljeklausuler uppfyller identifieringskravet beträffande icke-utpekade rättsförhållande, förutsatt att dessa i tillräckligt hög grad anknyter till det preciserade rättsförhållandet.¹⁹⁰ I sådana fall skulle anknytningsdoktrinen inte utgöra ett undantag till identifieringskravet, utan ett alternativt sätt att uppfylla identifieringskravet. Att HD utsträcker ett skiljeavtal till att omfatta ett rättsförhållande som endast anknyter till skiljeavtalet, utgör indirekt ett erkännande av att tvisten rör ett individualiserat rättsförhållande i enlighet med identifieringskravet.¹⁹¹

Stefan Lindskog har uttalat att identifieringskravet är underordnat avtalstolkningen: om avtalstolkningen utmynnar i att skiljeavtalet ska anses omfatta ett rättsförhållande, behöver det inte prövas huruvida identifieringskravet är uppfyllt.¹⁹² Om anknytningsdoktrinen leder till att skiljeavtalets objektiva omfattning täcker in ett visst rättsförhållande, ska detta rättsförhållande även anses vara tillräckligt identifierat i skiljeavtalet.¹⁹³ Det är ändå naturligt att identifieringskravet prövas i ett första skede, eftersom identifieringskravet är en legal giltighetsförutsättning för skiljeavtalet. Om det inte är uppenbart att identifieringskravet är uppfyllt i skiljeavtalet beträffande en väckt talan, får man gå vidare till att tolka skiljeavtalet. I tolkningen ingår anknytningsdoktrinen.

¹⁸⁸ Bratt (2017/18) s. 709.

¹⁸⁹ Identifieringskravet har behandlats ovan i kapitel 3.

¹⁹⁰ Waerme (2010) s. 720 f.

¹⁹¹ Heuman (1999) s. 49.

¹⁹² Lindskog. Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-18. Se även kapitel 4.2.

¹⁹³ Jfr. Waerme (2010) s. 721. Detta är logiskt eftersom anknytningsdoktrinen är en del av avtalstolkningen. Om avtalstolkningen leder till att en tvist ska anses omfattas av skiljeavtal, behöver det inte göras någon ingående prövning av identifieringskravet. Se kapitel 3.2.

5.4 Praxis angående anknytningsdoktrinen

Anknytningsdoktrinen etableras i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” varpå HD begränsar betydelsen av doktrinen i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och där-
efter NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. I det följande redogörs för dessa
rättsfall, samt andra rättsfall som behandlar anknytningsdoktrinen, i kronolo-
gisk ordning.

5.4.1 Anknytningsdoktrinen uppkomst i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”

I NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” etablerar HD den så kallade anknytnings-
doktrinen. Avgörandet är – av de rättsfall som tas upp i förevarande uppsats
- det äldsta i raden av avgöranden som behandlar skiljeavtalets objektiva om-
fattning.

5.4.1.1 *HD:s avgörande*

De tvistande parterna hade – i sitt nyttjanderättsavtal – tagit in en skiljeklausul
med lydelsen att alla eventuella tvister skulle avgöras genom skiljeförfarande.
Nyttjanderättsavtalet innebar att ett bolag fick ta väghållningsämnen från ett
markområde tillhörande B.P. B.P. väckte sedermera skadeståndstalan där den
tredje grunden var att en anställd på bolaget gjort sig skyldig till brott genom
att under avtalsperioden ansöka om täktstillstånd efter nyttjanderättsavtalet
upphörande. Bolaget återkallade inte ansökan och överlät inte tillståndet till
B.P. på godtagbara grunder. Därigenom ådrog sig bolaget skadeståndsskyl-
dighet motsvarande det positiva kontraktsintresset enligt B.P. Frågan i HD
var om denna grund omfattades av skiljeavtalet.

HD anförde att skiljeklausulen kan tolkas som att alla tvister med anknytning
till nyttjanderättsavtalet, ska omfattas av skiljeavtalet. B.P. hade förvisso på-
stått att ersättningsanspråket vilade på utomobligatorisk grund, men de fak-
tiska omständigheterna hade direkt anknytning till nyttjanderättsavtalet. Öv-
riga grunder i talan ansågs omfattas av skiljeavtalet. Detta sammantaget inne-
bar att även den tredje grunden omfattades av skiljeavtalet.¹⁹⁴ Talan avvisades
därmed i allmän domstol även avseende den tredje grunden.

¹⁹⁴ Anknytningsdoktrinen resulterade således till att det blev en sammanhållen prövning
i stället för en uppsplittring av tvistefrågorna i olika fora.

5.4.1.2 Kommentarer till rättsfallet

Rättsfallet innebär att alla tvistefrågor med tillräcklig anknytning till det avtal som omfattas av skiljeavtal, ska avgöras genom skiljeförfarande. Daniel Waerme menar att HD tycks ha bedrivit avtalsutfyllnad i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, en utfyllande regel grundad på den lämpligaste lösningen har skapats och tillämpats. Därmed grundar sig anknytningsdoktrinen på *naturalia negotii*, d.v.s. regler som gäller utan uttrycklig överenskommelse mellan parterna därför att de har ett naturligt samband med skiljeavtalet. Doktrinen rättfärdigas eftersom den grundas på en regel med naturligt samband med skiljeavtalet. Regeln i sin tur baseras på en allmän rättsuppfattning om att parterna haft för avsikt att lösa alla tvister – med anledning av det kontraktsförhållande de ingått och till vilket det fogats en skiljeklausul – i ett och samma forum.¹⁹⁵

Lars Heuman tolkar avgörandet som att det krävs två förutsättningar för att skiljeavtalets omfattning ska utsträckas genom en tillämpning av anknytningsdoktrinen: (1) det måste föreligga en direkt anknytning mellan skiljeavtalet och de faktiska omständigheter som av kändanden åberopas som en självständig grund, och (2) att kändanden till stöd för sitt yrkande åberopar alternativa grunder som enligt ett rättskraftigt avgörande ska prövas av skiljenämnd. Likvärdigt med förutsättning (2) är när ”det är ostridigt eller helt klart att alternativgrunderna ska prövas av skiljemän”. Det andra kravet har troligtvis processekonomiska motiv, eftersom en uppsplittring av tvisten medför ökade kostnader för tvistelösningen, vilket ska undvikas genom att ge skiljeavtalet en extensiv räckvidd. Enligt NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” är anknytningsdoktrinen endast tillämplig på tvister där flera olika rättsfakta åberopats varav vissa ostridigt omfattas av skiljeavtalet. Huruvida doktrinen är tillämplig när det endast är fråga om en enda grund som delvis täcks av avtalet eller ligger nära avtalet, är oklart.¹⁹⁶ Rolf Dotevall menar att domen kan kritiseras eftersom den innebär ett alltför stort tillvaratagande av intresset av att undvika blandade förfaranden. Detta sker på bekostnad av partsintresset av att inte dras in i ett skiljeförfarande mot sin vilja.¹⁹⁷ Beträffande det faktum att HD senare kunnat reducera betydelsen av NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” förklarar Heuman med att rättsfallet endast berör avtalstolkningsfrågan och inte lagtolkningsfrågan (identifieringskravet behandlas inte).¹⁹⁸

För egen del kan tilläggas att anknytningsdoktrinen ter sig som en lämplig lösning när dess tillämpning innebär att det blir en sammanhållen prövning och inte en uppsplittring av tvistefrågorna. Detta ligger i linje med tankegångarna i exempelvis NJA 2019 s. 171 ”Belgor” där parterna antas haft för avsikt att deras tvistefrågor ska lösas i ett sammanhållet förfarande. Det bör

¹⁹⁵ Waerme (2010) s. 716 ff. Att det är fråga om just avtalsutfyllnad stöds dessutom av Dotevall (2020) s. 67.

¹⁹⁶ Heuman (2009/10) s. 352.

¹⁹⁷ Dotevall (2020) s. 67.

¹⁹⁸ Heuman (2019) s. 540.

emellertid ställas höga krav på anknytningen. Vilken betydelse HD ger NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” idag är oklart med hänsyn till efterföljande rättspraxis.

5.4.2 Modifiering av anknytningsdoktrinen i NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”

I NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn” bygger HD vidare på anknytningsdoktrinen från 2007 års avgörande. Det finns emellertid vissa skillnader i hur doktrinen tillämpas. I avgörandet diskuteras – utöver frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning – även huruvida en konkurrensrättslig tvist är skiljedomsmässig. Detta spörsmål kommer inte behandlas vidare här.

5.4.2.1 *HD:s avgörande*

Mellan BornholmsTrafikken och Ystad Hamn förelåg ett avtal (”investeringsavtalet”) som reglerade ersättning för kapitalkostnader som godkänts av BornholmsTrafikken och verkstälts av Ystad Hamn. Investeringarna möjliggjorde trafik med katamaran mellan Ystad och Rönne. Ersättningen skulle beräknas på ett i avtalet angivet sätt. I avtalet fanns en skiljeklausul med lydelsen ”Ev. tvist skall avgöras i Skiljedomstol enligt svensk lag”. BornholmsTrafikken väckte talan mot Ystad Hamn i allmän domstol och yrkade att beloppet avseende 2001 års hamnavgifter skulle sättas ned. Grunden var att hamnavgifterna skulle återbetalas till den del de översteg Ystad Hamns självkostnader. Självkostnadsprincipen i 8 kap. 3 c § gamla KL åberopades.¹⁹⁹ Ystad Hamn ansåg att det yrkande som avsåg ersättning för investeringskostnader skulle avvisas på grund av skiljeklausulen i investeringsavtalet.

Den del av yrkandet som avsåg nedsättning av avgifter reglerade i investeringsavtalet hade, enligt HD, så stark anknytning till investeringsavtalet att talan i den delen skulle omfattas av skiljeavtalet. HD uttalade att BornholmsTrafikken utformat sin talan utan att åberopa investeringsavtalet som grund, men detta medförde inte att BornholmsTrafikken kunde komma från sitt åtagande om skiljeförfarande i den delen tvisten avsåg avgifterna i investeringsavtalet. Följden att det blev fråga om två processuella förfaranden berodde på att BornholmsTrafikken ingått skiljeavtal vilket inte ansågs strida mot den EG-rättsliga effektivitetsprincipen. HD avvisade därmed talan till den del den avsåg återbetalning av det BornholmsTrafikken betalat till följd av investeringsavtalet.

¹⁹⁹ Bestämmelsen finns numera i 2 kap. 6 § KL.

5.4.2.2 *Kommentarer till rättsfallet*

Avgörandet innebär att anknytningsdoktrinen kan tillämpas utan att tillämpningen leder till att tvisten i sin helhet provas inom ramen för ett skiljeförfarande. I detta fall talar det processekonomiska argumentet för att skiljeavtalets räckvidd ska tolkas restriktivt, men HD tillämpade trots detta anknytningsdoktrinen. Att skiljenämnden blir partiellt behörig är således inget hinder för att tillämpa anknytningsdoktrinen.²⁰⁰

Tillämpningen av anknytningsdoktrinen i detta fall ter sig, enligt mig, som mer tveksam. Kravet på ”stark anknytning” är förvisso tydligare och lättare att tillämpa än kravet på ”direkt anknytning” i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, men anknytningsdoktrinen leder i detta fall inte till en sammanhållen prövning. Det finns således inga direkta processekonomiska vinster i att tillämpa anknytningsdoktrinen i detta fall. Den tämligen extensiva tolkningen av skiljeavtalet som HD gör är därför svår att motivera.

5.4.3 Anknytningsdoktrinens fall i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”?

NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” handlar inte om ett skiljeavtal, utan om ett prorogationsavtal. Likheterna mellan de båda avtalstyperna innebär emellertid att rättsfallet är relevant. Enligt 10 kap. 16 § RB ska en prorogationsklausul – likt ett skiljeavtal – avse ett angivet rättsförhållande för att vara bindande när det är fråga om en framtida tvist etc. I rättsfallet likställs prorogations- och skiljeavtal i många avseenden. I denna framställning behandlas inte HD:s diskussion kring huruvida en tvist måste vara dispositiv för att prorogationsavtal ska kunna ingås.

5.4.3.1 *HD:s avgörande*

Tupperware Nordic A/S (”Tupperware”) sade upp ett franchiseavtal med Facht Distribution AB (”Facht”) till följd av bristande betalning. Tupperware återtog levererade varor som delbetalning för Fachts skuld i enlighet med avtalet. Efter att Facht satts i konkurs, har konkursboet – med anledning av den gjorda avräkningen - väckt talan mot Tupperware om återvinning i konkurser. Tupperware bestred att svensk domsrätt förelåg och att TR därmed inte var rätt forum att pröva tvisten. Konkursboet har åberopat en prorogationsklausul i parternas franchiseavtal som pekar ut svensk allmän underrätt.²⁰¹

Det är enligt HD inte uteslutet att ett prorogations- eller skiljeavtal omfattar en talan om återvinning. Såväl prorogations- som skiljeklausuler omfattar

²⁰⁰ Heuman (2009/10) s. 359.

²⁰¹ NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”, 1-2 p.

som utgångspunkt huvudavtalet i dess helhet. Formuleringarna i klausulen kan i princip endast begränsa dess tillämplighet, inte utvidga den. Prorogationsklausulen i detta fall är inte utformad så att dess omfattning begränsas. Frågan i HD är därmed om en för huvudavtalet gällande prorogationsklausul, med hänsyn till identifieringskravet, kan omfatta en återvinningstalan avseende huvudavtalet eller prestation enligt detta.²⁰²

Konkursboet är enligt KonkL bundet av Fachts prorogations- respektive skiljeavtal beträffande ianspråktaga rättigheter. Målet gäller konkursboets återvinningstalan rörande Fachts avtal. Därmed måste bedömningen göras med utgångspunkt i kravet på angivet rättsförhållande. Ett konkursbo är inte bundet av konkursgäldenärens skiljeavtal när det gäller en återvinningstalan, eftersom konkursgäldenären inte kan förfoga över konkursboets rätt till återvinning. Detsamma torde gälla prorogationsavtal. Detta utesluter inte att konkursboet kan åberopa ett skiljeavtal eller prorogationsavtal till sin fördel. Vad som gäller i det hänseendet behöver prövas först efter kravet på angivet rättsförhållande.²⁰³

Parternas avtalsförhållande berörs inte av en återvinningstalan avseende avtal eller avtalsprestation, avtalsförhållandet består. Återvinningen innebär i stället en korrigering av avtalets verkningar gällande det inbördes förhållandet mellan konkursborgenärerna. Tupperware har – en på avtalet grundad rätt mot Facht – att få återställt vad som förlorades genom återvinningen. Att en betalning återvinns innebär exempelvis att en fordringsrätt uppstår för konkursborgenären. En återvinningstalan vilar sammanfattningsvis inte på konkursgäldenärens avtal, utan det är fråga om ett på lag grundat anspråk. Anspråket tillkommer konkursboet och dess karaktär kan närmast beskrivas som utoobligatorisk. Återvinningstalan har sin grund i det huvudavtal som innehåller en prorogations- eller skiljeklausul, men innebär inte ett ianspråktagande av någon rättighet enligt detta avtal. Huvudavtalet är ett annat rättsförhållande än det som följer av bestämmelserna om återvinning i KonkL.²⁰⁴

Sambandet mellan ett omtvistat rättsförhållande (återvinningsanspråket i detta fall) och ett rättsförhållande som omfattas av skilje- eller prorogationsavtal kan ”inte annat än i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden” föranleda att tvistlösningsavtalet utsträcks till att omfatta det omtvistade rättsförhållandet. Ett sådant undantagsfall förelåg i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”. Ett skilje- eller prorogationsavtal som ingåtts av konkursgäldenären, kan dock inte omfatta dennes konkursbos återvinningstalan. Prorogationsavtalet saknade således betydelse för domsrätts- och forumfrågan i detta fall.²⁰⁵

²⁰² NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”, 4-8 p.

²⁰³ Ibid. 9-11 p.

²⁰⁴ Ibid. 12-13 p.

²⁰⁵ Ibid. 14-15 p.

5.4.3.2 *Kommentarer till rättsfallet*

Uttalandena i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” bör – enligt Stefan Lindskog – ses som ett generellt avståndstagande från en generellt tillämplig anknytningsdoktrin.²⁰⁶ Lars Heuman har emellertid argumenterat för att anknytningsdoktrinen fortfarande har viss betydelse vid bestämningen av ett skiljeavtals objektiva omfattning.²⁰⁷ I avgörandet betecknar HD NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” som ett undantagsfall och därför kunde anknytningsdoktrinen tillämpas i det fallet. Det intressanta är att HD inte talar om något undantagsfall i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”. Därmed kan det tänkas att HD – i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” – utgick från att skiljemän är behöriga att pröva samtliga utomobligatoriska krav med anknytning till det avtal vari det intagits en skiljeklausul. Detta under förutsättning att en sammanhållen prövning åstadkoms.²⁰⁸ Det kan emellertid inte dras för stora slutsatser av att HD inte talar om något undantagsfall i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, eftersom HD tycks försöka åtgärda detta misstag i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”.

5.4.4 *Klargöranden i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”*

NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” behandlar huvudsakligen frågan om en talan på utomobligatorisk grund kan omfattas av ett skiljeavtal och frågan liknar därmed till stor del den som var föremål för prövning i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”. I avgörandet görs flera hänvisningar till tidigare praxis.

5.4.4.1 *HD:s avgörande*

Aktieägarna i Arvika Gjuteri Holding AB sålde samtliga av sina aktier i bolaget i februari 2008. Aktiebolaget Kemisten skulle – enligt en kontraktshandling rubricerad ”Avräkningsavtal” – uppbära och redovisa köpeskillingen till säljarna. Enligt en skiljeklausul i avtalet skulle tvister angående tolkningen eller tillämpningen av avtalet avgöras genom skiljeförfarande. Kemisten betalade till slut ut köpeskillingen till säljarna. Innan detta hade emellertid ett belopp om 2,5 miljoner kronor betalats ut till ett annat bolag, UZZA AB. Några av de tidigare aktieägarna i Arvika Gjuteri Holding AB väckte talan i TR mot Kemisten samt dess VD L.M.L. och yrkade skadestånd med olika belopp. Kemisten och L.M.L. yrkade att talan skulle avvisas, eftersom det fanns så stark anknytning till ”Avräkningsavtalet”, som innehöll en skiljeklausul. Aktieägarna menade att talan hade utomobligatorisk grund och de

²⁰⁶ Lindskog, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §, Norstedts Juridik 2024-10-22.

²⁰⁷ Se Heuman (2016/17) s. 201 f.

²⁰⁸ Heuman (2019) s. 542 f.

anförde att Kemisten och L.M.L. gjort sig skyldiga till brott. Frågan i HD var om skiljeklausulen i parternas ”Avräkningsavtal” innebar att tvisten skulle avgöras genom skiljeförfarande.²⁰⁹

HD anförde följande i fråga om de rättsliga utgångspunkterna för tvisten. Påståendedoktrinen ska tillämpas i behörighetsprövningen. Ett skiljeavtal kan avse en framtida tvist om det gäller ett rättsförhållande som identifierats i avtalet. I tidigare rättspraxis finns uppfattningen att det räcker med en anknytning mellan de åberopade faktiska omständigheterna i tvisten och det rättsförhållande som omfattas av skiljeavtal. Enligt HD behöver man skilja på (1) det fallet att omständigheterna kan hänföras till det rättsförhållande som omfattas av skiljeavtal, och (2) det fallet att det rör sig om ett rättsförhållande som inte omfattas av skiljeavtal. I (1) är skiljeavtalet tillämpligt medan det i (2) måste föreligga mycket speciella förhållanden för att skiljeavtalets omfattning ska utsträckas. HD uttalar att en extensiv tolkning av skiljeavtal kan innebära att en part förmenas rätten att få sin sak prövad i allmän domstol, utan att ha haft för avsikt att avtala bort denna rätt. En extensiv tolkning av skiljeavtal ökar dessutom osäkerheten kring vilka effekter ett skiljeavtal kan få i framtiden. I enskilda fall kan det uppstå problem om två närliggande rättsförhållanden prövas i olika förfaranden, men detta bör endast i undantagsvis motivera en sådan lösning som HD gör i NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”. I princip omfattar en skiljeklausul således endast det rättsförhållande som regleras i huvudavtalet och som skiljeklausulen hänför sig till. Andra rättsförhållanden omfattas endast i undantagsfall trots att de har anknytning till det rättsförhållande som omfattas av skiljeavtal. Till ett rättsförhållande hänförs – utöver de rättsfakta som grundar förhållandet – även efterföljande rättsfakta som förändrar eller på annat sätt påverkar rättsförhållandet. Det kan handla om justeringar av avtalsinnehållet, handlande i strid mot kontaktsåtaganden och underlåten reklamation.²¹⁰

Skadeståndsanspråk kan grundas på kontraktuell eller utomobligatorisk grund. Det är fråga om ett rättsförhållande som inte omfattas av skiljeavtal när en skadegörare hålls ansvarig enligt andra rättsliga regler än de som kan hänföras till det kontraktuella förhållandet. Att handlandet hade kunnat grunda skadeståndsansvar eller varit brottslig utan det kontraktuella förhållandet, tyder på att det är fråga om ett rättsförhållande som inte omfattas av ett skiljeavtal. Att ett kontraktsbrott kan grunda skadeståndsansvar på utomobligatorisk grund innebär emellertid inte att tvisten nödvändigtvis faller utanför skiljeavtalets tillämpningsområde. När åsidosättandet av kontraktet utgör den straffbara handlingen eller föranleder culpaansvar, bör skiljeavtalet kunna omfatta även anspråk på utomobligatorisk grund. Detta förutsätter att käranden åberopar rättsfakta för utomobligatoriskt ansvar som i allt väsentligt svarar mot sådana rättsfakta som hade kunnat grunda ansvar på kontraktuell grund. En behörighetsprövning i skiljeförfarande eller allmän domstol kan

²⁰⁹ NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, 1-8 p.

²¹⁰ Ibid. 9-14 p.

därmed inte styras av hur kâranden kvalificerat sin talan rättsligt. Den ”egentliga innebörden” måste utrönas (genomlysning). HD målar således upp en huvudregel till vilken ett undantag anges. Skiljebundenhet får inte undgås därför att part maskerar en talan som egentligen bygger helt på ett kontrakt med skiljeklausul i.²¹¹

Beträffande bedömningen i detta fall anfördes att talan har utformats så att den vilar på utomobligatorisk grund. De rättsfakta som kâranden grundar sin talan på är att L.M.L. begått en brottslig handling genom att betala ut cirka 2,5 miljoner kronor till UZZA AB, att detta föranlett skada för aktieägarna och att Kemisten tillsammans med L.M.L. har ett skadeståndsansvar för detta. Talan syftar till synes på att få till samma effekt som en talan direkt grundad på ”Avräkningsavtalet” hade kunnat få, nämligen fullgörelse av avtalet. Avgörande är emellertid om talan har samma rättsliga innebörd och om det förutsätts en prövning av väsentligen samma omständigheter. ”Avräkningsavtalet” är en förutsättning för talan men grundar inget rättsförhållande mellan aktieägarna och L.M.L. Talan bygger inte på att L.M.L. är part i ”Avräkningsavtalet” utan på att han är ställföreträdare för Kemisten. Av det skälet omfattar inte skiljeklausulen denna talan. Ansvar som görs gällande i förhållande till Kemisten bygger på dess principalansvar för L.M.L. Även här är det således fråga om ett annat rättsförhållande än Kemistens kontraktsgrundade betalningsskyldighet. Fråga är emellertid om syftet med talan – enligt ett anknytnings- eller genomlysningsresonemang – gör att den ska likställas med en talan grundad på ”Avräkningsavtalet”. Omständigheterna är dock inte tillräckligt speciella för att tillämpa anknytningsdoktrinen. HD:s slutsats blev således att TR var behörig att pröva talan.²¹²

5.4.4.2 *Kommentarer till rättsfallet*

HD uttalade att en talans ”egentliga innebörd” ska utrönas för att avgöra om tvisten omfattas av ett skiljeavtal. Enligt Patrik Schöldström tenderar en sådan princip att bli svårgenomförbar och godtycklig. Detta leder i sin tur till bristande förutsebarhet och därmed rättsosäkerhet. Avgörandet innebär att domstolen – inför frågan om det utomobligatoriska anspråket omfattas av skiljeavtalet – ska identifiera de sakomständigheter som kâranden åberopar till stöd för yrkandet. Efter detta ska domstolen eller skiljenämnden avgöra om dessa sakomständigheter motsvarar sådana sakomständigheter som hade kunnat åberopas till stöd för ett anspråk på kontraktuell grund. Svaret på denna fråga tenderar att bli godtyckligt, eftersom det krävs en skönsmässig bedömning. Det kan troligen inte med säkerhet avgöras om ett åberopat rättsfaktum motsvarar ett hypotetiskt sådant. Schöldström anför vidare att en talans ”egentliga innebörd” inte kan utrönas, eftersom det inte finns någon vedertagen metod

²¹¹ NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, 15-17 p.

²¹² Ibid. 18-24 p.

för att göra detta. Det hela ska betraktas som en slags ”tolkningsoperation”. Huvudregeln som slås fast i avgörandet är att utomobligatoriska skadeståndsanspråk i regel inte omfattas av skiljeavtal. Vid prövningen av om det är fråga om ett undantagsfall, torde man inte behöva lägga särskilt stor vikt vid HD:s abstrakta uttalanden om ”egentliga innebörd” och/eller ”rättsliga innebörd” av talan. I HD:s bedömning av det enskilda fallet gjordes nämligen en mer konkret bedömning.²¹³ Schöldström menar slutligen att HD:s avgörande i detta fall innebär att NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” förpassas till rättshistorien.²¹⁴

5.4.5 Rättspraxis efter NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”
Slutligen kan – beträffande rättspraxis rörande anknytningsdoktrinen – någonting sägas om HD:s avgörande i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Efter att ha reducerat betydelsen av anknytningsdoktrinen i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, gör HD en tämligen extensiv tolkning av skiljeavtal som tyder på att doktrinen återigen kan tillämpas i större utsträckning. Uttalandet från NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, om att anknytningsdoktrinen endast kan tillämpas i undantagsfall återupprepas inte. I stället hänvisar HD till NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”, genom att stadga att en utomobligatorisk grund kan tolkas in i skiljeavtalets omfattning på grund av dess samband med övriga grunder i talan.²¹⁵ Heuman har uttalat att NJA 2019 s. 171 ”Belgor” utgör belägg för att en skiljenämnd, enligt HD, är behörig att pröva tvistefrågor rörande andra avtal än det som innehåller en skiljeklausul samt andra utomobligatoriska rättsförhållanden om det finns ett samband med det avtal som innehåller skiljeklausul.²¹⁶ Detta talar för en ökad betydelse av anknytningsdoktrinen genom NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Inte heller i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” återupprepas ovan nämnda uttalande från NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” respektive NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. I 2023 års avgöranden kommenteras förvisso inte anknytningsdoktrinen överhuvudtaget.

5.4.6 Sammanfattande kommentarer

Huruvida anknytningsdoktrinen fortfarande kan tillämpas och i vilken uträkning är en fråga för diskussion. NJA 2019 s. 171 ”Belgor” tyder på att så är fallet, medan föregående rättspraxis talar för att anknytningsdoktrinen kan tillämpas i ytterst begränsad utsträckning. I NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” krävdes att en tillämpning av anknytningsdoktrinen resulterade i ett

²¹³ Schöldström (2017/18) s. 721 ff.

²¹⁴ Ibid. s. 726.

²¹⁵ Se NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, 17 p.

²¹⁶ Heuman (2019) s. 547 f.

sammanhållet förfarande. Samma krav uppställdes inte i NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”. I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” värderas ett sammanhållet förfarande för parterna tämligen högt av HD. Detta kan tyda på att en tillämpning av anknytningsdoktrinen – i den mån anknytningsdoktrinen kan tillämpas – måste resultera i en sammanhållen prövning.

6 DISKUSSION OCH SLUTSATS

6.1 Skiljeavtals objektiva omfattning *de lege lata*

Denna uppsats har syftat till att utreda hur ett skiljeavtals objektiva omfattning ska bestämmas enligt svensk rätt. För att uppfylla syftet har det utretts vilken betydelse identifieringskravet i 1 § LSF har för den objektiva omfattningsbestämningen av ett skiljeavtal, vilka tolkningsprinciper som ska tillämpas och om ett skiljeavtal kan utsträckas till att omfatta anknytande rättsförhållanden med stöd av den så kallade anknytningsdoktrinen. Inledningsvis kan det konstateras att det alltid är en fråga om omständigheterna i det enskilda fallet. Den objektiva omfattningen av skiljeavtal kan prövas bland annat inom ramen för en rättegångshindersprövning i allmän domstol, inför skiljenämnd med stöd av behörighetskompetensen samt i ett efterföljande klanderfall. Det finns visst stöd för att prövningen inte ser likadan ut i dessa olika fall. Därmed finns inget enkelt svar på frågan om hur den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal ska gå till. Ett försök görs emellertid att – utifrån företrädevis rättspraxis och juridisk doktrin – uppställa några generella utgångspunkter för omfattningsbestämningen.

Innan dessa generella utgångspunkter för omfattningsbestämningen diskuteras, ska utvecklingen i praxis sammanfattas. I NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” samt NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn” etablerar HD den så kallade anknytningsdoktrinen. Tolkningen av skiljeavtal i dessa två avgöranden är extensiv. Efter detta reducerar HD betydelsen av anknytningsdoktrinen i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. I stället får identifieringskravet genomslag. Vad som föranleder denna omsvängning i praxis är oklart. Därefter gör HD återigen en extensiv tolkning av skiljeavtal i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Det hänvisas till tidigare rättspraxis i tämligen begränsad utsträckning. I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” får i stället den internationella utvecklingen på det skiljemannarättsliga området genomslag. En extensiv tolkning av skiljeavtal anses motiverad med hänvisning till motiven bakom identifieringskravets motsvarighet i New York-konventionen. Identifieringskravets betydelse som skyddsmekanism reduceras och domstolen utgår mycket ifrån vad parterna kan antas ha avsett med skiljeavtalet. Slutligen har HD slagit fast vissa principer från NJA 2019 s. 171 ”Belgor” i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”. Det konstaterades återigen att tolkningen av skiljeavtal ska vara extensiv med hänvisning till New York-konventionen. *In dubio*-principerna i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” återupprepas emellertid inte, vilket lämnar oss med vissa oklarheter. Omständigheterna i 2019 och 2023 års rättsfall är dock olika. I det följande görs ett försök att dra slutsatser kring vad som gäller efter NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”.

6.1.1 Lagtolkningen

Den första frågeställningen var vilken betydelse identifieringskravet har för ett skiljeavtals objektiva omfattning. Identifieringskravet är en legal giltighetsförutsättning för ett skiljeavtal. Om skiljeavtal ingås avseende en framtida tvist, behöver identifieringskravet vara uppfyllt avseende det rättsförhållande som pekas ut. Identifieringskravet ger svar på frågan om det rättsförhållande varpå en talan grundas, utgör samma rättsförhållande som identifierats i skiljeavtalet. Som utgångspunkt omfattar en skiljeklausul det rättsförhållande som den huvudsakliga kontraktshandlingen utgör, d.v.s. i vilken skiljeklausulen också är intagen. Ofta är ju skiljeklausulerna formulerade så att alla ”*tvister med anledning av detta avtal ska avgöras enligt LSF*” eller liknande. Problem uppstår först om tvisten inte rör det avtal som innehåller en skiljeklausul. I sådana fall måste det prövas huruvida detta andra avtal är en del av samma, identifierade, rättsförhållande i skiljeklausulen. Frågan är då vilka ytterligare avtal som kan omfattas av skiljeklausulen. Ett senare ingånget avtal får – om det ska omfattas av skiljeavtalet – inte utgöra ett nytt rättsförhållande. Rättsförhållanden kan emellertid omgestaltas med tiden och det finns därtill belägg för att ett skiljeavtal inte enbart ska omfatta anspråk med stöd av huvudavtalet. Detta har stöd i praxis. I NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” uttalade nämligen HD att beskrivningen i ett skiljeavtal, av den relation som etableras i och med ett ramavtal mellan parterna, kan vara tillräcklig för att skiljeavtalet ska omfatta framtida tvister om såväl ramavtalet som avropsavtalen.²¹⁷ Förklaringsmodellerna bakom att det förhåller sig på detta sätt går emellertid isär.²¹⁸ En förklaring är att villkoren i ramavtalet fyller ut avropsavtalen. Den andra förklaringsmodellen är att beskrivningen av avtalsrelationen i ramavtalets skiljeklausul kan vara tillräckligt konkretiserad för att framtida tvister om både ramavtalet och avropsavtalen ska anses omfattas av ett och samma rättsförhållande. Vilken förklaringsmodell som är den riktiga är av mindre betydelse, eftersom det oavsett står klart att skiljeklausul i ramavtal täcker in tvist om senare avropsavtal/tilläggsavtal om inget annat tyder på motsatsen. Stefan Lindskog har lanserat en alternativ syn på identifieringskravet. Han menar att bedömningen av identifieringskravet sammanfaller med tolkningen av skiljeavtalet. Om avtalstolkningen utmynnar i att en tvist ska anses omfattad av skiljeavtal, ska även identifieringskravet anses uppfyllt.²¹⁹ Denna ordning är naturlig, eftersom avtalstolkningen resulterar i att en tvist tolkas in i det rättsförhållande som identifierats i skiljeavtalet. Att göra en tolkningsoperation blir emellertid inte aktuellt om det inte – i ett första skede – är oklart huruvida identifieringskravet är uppfyllt. Således behöver det göras en självständig prövning av om skiljeavtalet uppfyller identifieringskravet avseende den väckta talan.

Slutligen finns den möjligheten att parterna inom ramen för ”en och samma affär” ingår flera separata kontraktshandlingar där inte alla handlingar

²¹⁷ Jfr. kapitel 3.3.2.1.

²¹⁸ Se kapitel 3.3.2.2. där NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” kommenteras.

²¹⁹ Se kapitel 3.2.

innehåller en skiljeklausul. I en sådan situation är presumptionen att endast tvister angående den kontraktshandling som innehåller en skiljeklausul, ska avgöras genom skiljeförfarande. För att tvister angående övriga kontraktshandlingar ska omfattas av skiljeklausulen, krävs ett samband och det blir i dessa fall fråga om en tolkningsoperation. Det är inte tydligt hur starkt detta samband behöver vara.²²⁰ Det kan framstå som osannolikt att sambandskravet inte uppfylls när flera kontraktshandlingar ingåtts inom ramen för samma affär. Samtidigt är det rimligt att endast tvister med anledning av de avtal som innehåller en skiljeklausul, ska avgöras genom skiljeförfarande. Att parterna ingår flera avtal varav endast ett eller vissa av dessa innehåller skiljeklausul kan inte tolkas som något annat än ett medvetet val av parterna. Den gemensamma partsviljan är då att inte alla avtal ska omfattas av skiljeavtal.²²¹ Således är det olyckligt att presumptionen kan brytas genom ett samband mellan avtalen.

Slutsatsen i frågan vilken betydelse identifieringskravet har för ett skiljeavtals objektiva omfattning är därmed att tvister angående andra avtal än det vari skiljeklausul intagits ibland ska lösas genom skiljeförfarande. Identifieringskravet syftar förvisso till att parterna ska kunna överblicka konsekvenserna av ett skiljeavtal och utgångspunkten är att skiljeklausulen enbart ska omfatta det rättsförhållande som utgörs av den kontraktshandling vari skiljeklausulen intagits. Det rättsförhållande som uppstår genom ett ramavtal eller liknande omfattar emellertid i regel efterföljande avropsavtal och liknande avtal. När flera avtal ingås samtidigt, är dock presumptionen att enbart det avtal vari det tagits in en skiljeklausul ska omfattas av skiljeavtal.

6.1.2 Avtalstolkningen

Vidare skulle det utredas vilka tolkningsprinciper som styr den objektiva omfattningsbestämningen av ett skiljeavtal. Frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning ställs på sin spets först när tvist uppstår om något annat än det huvudavtal vari det tagits in en skiljeklausul, och skiljeklausulen ändå åberopas. Det är då inte givet om identifieringskravet är uppfyllt beträffande tvisten i fråga. En tolkning av skiljeavtalet blir då det första steget när skiljeavtalets objektiva omfattning ska bestämmas. Det tycks stå klart att tolkningen ska ske i enlighet med ”sedvanliga principer för avtalstolkning”.²²² Den stora frågan beträffande avtalstolkning är i stället vilka tolkningsprinciper som ska tillämpas. Ska ett skiljeavtals objektiva omfattning tolkas extensivt eller restriktivt? I rättspraxis finns argument för och emot båda alternativen.

²²⁰ Se kapitel 3.1.1.

²²¹ Se mer angående gemensam partsvilja och tolkning av skiljeavtal i kapitel 4 respektive 6.1.2.

²²² Se kapitel 4.3.2.1. och 3.3.2.1.

Det främsta argumentet för att skiljeavtal ska tolkas restriktivt är parternas rättssäkerhet. Genom ett skiljeavtal fråntas parterna rätten till prövning i allmän domstol, vilket talar för att skiljeavtalet ska ges minsta möjliga räckvidd. Således begränsas risken för att skiljeavtalet får oförutsedda konsekvenser för parterna. Det handlar inte om att skiljeförfarandet skulle vara icke-rättssäkert i sig. I stället handlar det om brister i parternas förutsebarhet när det gäller tvistlösningsformen. En viktig del av rättssäkerheten är just att det ska vara förutsebart för parterna i vilket forum en framtida tvist ska slitas samt hur den proceduren kan komma att se ut.²²³ Mot ”rättssäkerhetsargumentet” står det ”processekonomiska argumentet”, d.v.s. intresset av att tvisten inte ska delas upp i olika fora. Att tvisten inte delas upp i olika fora främjar dessutom – enligt mig – rättssäkerheten. Sammanhängande tvistefrågor bör prövas inom ramen för en process. I rättspraxis har HD talat om att skiljeavtalet ska fylla en ”förnuftig funktion” och därmed antagit att parterna avsett att en tvist ska lösas snabbt i ett sammanhållet förfarande. En annan ordning riskerar nämligen att leda till tidsutdräkt, ökade processkostnader för parterna och motstridiga avgöranden i sammanhängande frågor.²²⁴ Även ”det internationella argumentet” talar – i motsats till ”rättssäkerhetsargumentet” – för en extensiv tolkning av skiljeavtal. HD uttalade först i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och därefter i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” att skiljeavtal ska tolkas extensivt med hänsyn till New York-konventionen. Detta internationella argument kommer till uttryck för första gången i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. En förklaring till att det inte tagits upp tidigare kan vara att 2019 års avgörande är det första avgörandet med internationella inslag.²²⁵

Mot bakgrund av senare års rättspraxis råder det knappast någon tvekan om att det är extensiv tolkning av skiljeavtal som gäller idag. Frågan är emellertid hur extensiv tolkningen ska vara. I 2019 års fall förbisåg man helt den prorogationsklausul som hänvisade till domstolen i Minsk. Det är inte helt otänkbart att HD gjorde en extra extensiv tolkning i 2019 års fall, eftersom det fanns en internationell anknytning.²²⁶ Avgörandet ger oss således anledning att tolka skiljeavtal extensivt. De speciella omständigheterna i just NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, tyder dock på att tolkningen inte nödvändigtvis alltid ska vara lika extensiv som i det fallet. Avgörandet hade en internationell prägel, vilket kan ha resulterat i att HD:s tolkning var extra extensiv. Samtidigt vore det otillfredsställande om tolkningen såg annorlunda ut beroende på om det finns en internationell aspekt eller inte. Med hänsyn till detta bör tolkningen av skiljeavtal, enligt mig, vara extensiv oberoende av om det finns en internationell anknytning eller inte.²²⁷ Denna uppfattning stöds av HD, som i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” uttalat att tolkning av skiljeavtal *ska* ske

²²³ Jfr. kapitel 4.2.

²²⁴ Se kapitel 4.3.2.1.

²²⁵ I kapitel 4.2. har det konstaterats att det är naturligt att beakta såväl New York-konventionen som Modellagen när LSF ska tolkas.

²²⁶ Parterna var inte svenska och skiljedomen skulle verkställas utomlands. Se kapitel 4.2. om att New York-konventionen motiverar en generös tolkning av skiljeavtals räckvidd.

²²⁷ Se kapitel 4.2.

extensivt med hänsyn till bland annat New York-konventionen. 2023 års avgörande hade ingen internationell prägel likt 2019 års avgörande. I doktrinen har det spekulerats i om HD – genom sitt avgörande i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” – tar avstånd från de extensiva tolkningsprinciperna i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.²²⁸ Jag menar att denna slutsats inte låter sig dras. Omständigheterna i 2023 års fall möjliggjorde inte en lika extensiv tolkning av skiljeavtalet som omständigheterna i 2019 års fall.

En fråga för diskussion är varför HD – i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” – gör en omläggning av praxis från restriktiv till extensiv tolkning av skiljeavtal. Var sammansättningen av ledamöter extra skiljedomsvänlig eller fanns det andra förklaringar? Mycket tyder på att den internationella skiljemannarättens ökade betydelse gör att Modellagen och New York-konventionen får större genomslagskraft. Detta leder till en mer extensiv tolkningslära. HD har dessutom – i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” – bekräftat att denna extensiva tolkningslära gäller även i rent inhemska skiljeförfaranden.

Vidare är skiljeklausulerna i regel standardmässigt och enkelt utformade. De har ofta lydelsen att ”*alla tvister med anledning av detta avtal ska avgöras genom skiljeförfarande*”. Med en sådan formulering är det svårt att utröna någon tydlig partsavsikt, varför det var tacksamt med *in dubio*-regler av det slag HD etablerade i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, låt vara att *in dubio*-reglerna hade kunnat ha en annan innebörd.²²⁹ Att HD utarbetade en presumtion för standardmässigt utformade skiljeklausuler, har stöd i de allmänna principerna för avtalstolkning. När någon gemensam partsavsikt inte kan utrönas, har HD nämligen uttalat att det är naturligt att utgå från att avtalet ska fylla en förnuftig funktion.²³⁰

Beträffande hur parterna borde utforma sina skiljeavtal kan något ytterligare sägas. Standardklausuler är sällan lyckade, eftersom de tenderar att få oanade konsekvenser. Som det beskrivits ovan är skiljeklausulerna i regel standardmässigt och enkelt utformade, men kan ändå tolkas som att de omfattar även andra rättsförhållanden än det som själva huvudavtalet konstituerar mellan parterna. Detta skedde inte minst i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” där tvist med anledning av olika tilläggsavtal ansågs omfattas av skiljeklausulen i ramavtalet, trots att det fanns en annan tvistlösningsklausul i tilläggsavtalen. Ofta är det olika slags tilläggsavtal eller andra anknytande avtal som vållar problem när ”huvudavtalet” innehåller en skiljeklausul. Det är i sådana fall inte alltid klart för parterna huruvida tvister med anledning av tilläggsavtalet alternativt det anknytande avtalet, ska avgöras genom skiljeförfarande eller inte. En tanke är att parterna – för att undvika att tvister med anledning av exempelvis ett tilläggsavtal oönskat anses omfattas av skiljeavtal – gör ett tillägg i

²²⁸ Se kapitel 4.3.3. HD återger inte *in dubio*-principerna i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

²²⁹ I kapitel 6.3. diskuteras rättsläget *de lege ferenda*, bland annat vilken innebörd *in dubio*-principerna borde ha.

²³⁰ Se kapitel 4.1.

skiljeklausulen. Tillägget skulle kunna ha lydelsen att ”*tvister med anledning av eventuella tilläggsavtal till denna kontraktshandling omfattas inte av skiljeklausulen, om detta inte uttryckligen framgår av tilläggsavtalet*”. Med en sådan skrivelse torde det inte råda några oklarheter kring partsavsikten. Därtill blir inte tillämpning av *in dubio*-principerna från NJA 2019 s. 171 ”Belgor” lika problematiskt om parterna i ett skiljeavtal aktivt avstått från att ta in en sådan formulering i skiljeklausulen. *In dubio*-principerna aktualiseras nämligen inte om det står klart att parterna inte avsett att en tvist ska lösas genom skiljeförfarande.

6.1.3 Anknytningsdoktrinen

Anknytningsdoktrinen besvarar frågan om ett skiljeavtal kan utvidgas till att omfatta en tvist som endast anknyter till det rättsförhållande som pekas ut i skiljeavtalet. Det är sambandet mellan det rättsförhållande som är identifierat i skiljeavtalet och ett annat rättsförhållande, som gör att skiljeavtalet – med stöd av anknytningsdoktrinen – utsträcks till att omfatta även detta andra rättsförhållande. Efter att HD reducerat betydelsen av anknytningsdoktrinen i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, för att sedan öka dess betydelse igen i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, är frågan vilken ställning doktrinen har idag. Eftersom doktrinen vuxit fram i praxis, kan svaren inte sökas i lag eller förarbeten. Slutsatser beträffande anknytningsdoktrinen vara eller icke vara, får i stället dras ur praxis och doktrin. För att ett skiljeavtal ska utsträckas till att omfatta ett utomobligatoriskt förhållande som inte omfattas av skiljeavtal, krävs särskilda skäl och mycket speciella förhållanden enligt NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. Detta är ett högt uppställt krav för tillämpning av doktrinen. Utgångspunkten beträffande anknytningsdoktrinen vara eller icke vara är HD:s uttalanden i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. Där uttalades att om käranden åberopar rättsfakta för utomobligatoriskt ansvar som i allt väsentligt svarar mot sådana rättsfakta som hade kunnat grunda ansvar på kontraktuell grund, kan anknytningsdoktrinen tillämpas. Den ”egentliga innebörden” måste utrönas (genomlysning). HD målar således ut en huvudregel (att anknytningsdoktrinen inte gäller) till vilken ett undantag anges. Skiljebundenhet får inte undgås därför att part maskerar en talan som egentligen bygger helt på ett kontrakt med skiljeklausul i.²³¹ Anknytningsdoktrinen kan tillämpas även på inomobligatoriska grunder.

HD håller därmed – i NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” – dörren öppen för en fortsatt tillämpning av anknytningsdoktrinen, även om utrymmet för att tillämpa anknytningsdoktrinen tycks vara tämligen begränsat. Det är oklart om en tillämpning av anknytningsdoktrinen – i den mån anknytningsdoktrinen fortfarande får tillämpas – behöver leda till en sammanhållen prövning eller inte. I NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn” var så inte fallet. NJA 2017 s.

²³¹ Se kapitel 5.4.4.1.

226 ”Avräkningsavtalet” är emellertid inte det allra senaste avgörandet från HD som tar upp betydelsen av anknytningsdoktrinen. NJA 2019 s. 171 ”Belgor” kan tolkas som att HD försöker öka betydelsen av anknytningsdoktrinen igen.²³² I det rättsfallet upprepar HD inte tidigare uttalanden om att doktrinen endast ska tillämpas i undantagsfall. Inte heller i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” återupprepas nämnda uttalande. I dessa två senare avgöranden görs tämligen extensiva tolkningar av skiljeavtal, vilket talar för att anknytningsdoktrinen kan tillämpas i större utsträckning än vad som följer av NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”. Exakt i vilken utsträckning anknytningsdoktrinen kan tillämpas är emellertid en fråga som måste lämnas obesvarad. I varken NJA 2019 s. 171 ”Belgor” eller NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” var det fråga om att utsträcka skiljeavtalet till att omfatta ett anknytande rättsförhållande. Vilken betydelse NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet” och NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn” har idag är inte helt klart. Det är emellertid sannolikt - med hänsyn till HD:s uttalanden i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” – att en eventuell tillämpning av anknytningsdoktrinen behöver leda till en sammanhållen prövning. I 2019 års avgörande värderar HD nämligen en sammanhållen prövning väldigt högt.

6.2 ”Tågordning” vid omfattningsbestämningen

Frågan om skiljeavtalets objektiva omfattning kan uppkomma i skiljenämndens behörighetsprövning eller inför allmän domstol när svaranden framställer en processhindersinvändning mot domstolens behörighet på grund av att parterna ingått skiljeavtal, om skiljenämndens behörighetsbedömning överklagas med stöd av 2 § LSF och i ett efterföljande klander mål. I praxis finns belägg för att omfattningsbestämningen i allmän domstol kan påverkas av att omfattningen prövats inför skiljenämnden i ett tidigare skede. I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” uttalar HD uttryckligen att skiljenämnden normalt sett har bäst förutsättningar att bestämma sin egen behörighet.²³³ Därmed blir HD:s egen bedömning begränsad. Således finns belägg för att bedömningen i allmän domstol kan påverkas av om omfattningsfrågan tidigare har prövats av skiljenämnden.

När det inte står klart att identifieringskravet är uppfyllt i skiljeavtalet beträffande en väckt talan, ska bedömningen av skiljeavtalets objektiva omfattning inledas med avtalstolkning.²³⁴ Enligt uttalanden i litteraturen, ska

²³² Se kapitel 4.3.2.2. om vilken betydelse Lars Heuman menar att utgången i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” har för anknytningsdoktrinen.

²³³ Se kapitel 4.3.2.1.

²³⁴ Om det i ett första skede är klart att identifieringskravet är uppfyllt, behöver man dock inte gå vidare till att göra en tolkningsoperation. Det krävs att part påstår att tvisten ska lösas genom skiljeförfarande – när det är oklart huruvida identifieringskravet är uppfyllt – för att en tolkningsoperation ska bli aktuell. Lindskog menar dock att det inte behöver ske någon självständig prövning av identifieringskravet om avtalstolkningen utmynnar i att tvisten ska lösas genom skiljeförfarande. Denna ordning är naturlig, men det är samtidigt osannolikt att

avtalstolkningen följa samma principer oavsett om omfattningsfrågan uppkommer som en del av rättegångshindersprövningen i allmän domstol eller i skiljenämndens behörighetsprövning.²³⁵ Som framgått ovan ska tolkningen ske i enlighet med ”sedvanliga principer för avtalstolkning”. När partsavsikten inte kan utrönas, ska skiljeavtalet tolkas extensivt. En intressant situation kan därmed uppstå i klander mål, men även när skiljenämndens behörighetsbedömning överklagas i enlighet med 2 § LSF.²³⁶ Det är då fråga om en situation när allmän domstol ska bedöma skiljenämndens behörighet efter att skiljenämnden själv prövat sin behörighet. Ponera att skiljenämnden tolkat sin behörighet restriktivt. Den allmänna domstolen ska då utgå från att skiljenämnden har bäst förutsättningar att pröva sin egen behörighet och således göra en restriktiv tolkning.²³⁷ Att allmän domstol ska utgå från att skiljenämnden normalt sett har bäst förutsättningar att avgöra sin egen behörighet har konstaterats tidigare. Samtidigt finns belägg för att skiljeavtal ska tolkas extensivt om partsavsikten inte kan utrönas. Dessa presumtioner är motstridiga och kan således vålla problem i bland annat klander mål. Anknytningsdoktrinen – oavsett vilken betydelse den har idag – tas upp inom ramen för avtalstolkningen. Anknytningsdoktrinen kan ses som en sista möjlighet att avgöra en tvist genom skiljeförfarande.

Om avtalstolkningen leder till tvisten ska anses omfattad av skiljeavtalet, ska även identifieringskravet anses vara uppfyllt.²³⁸ Detta är naturligt, eftersom det omtvistade rättsförhållandet tolkas in i det rättsförhållande som identifierats i skiljeavtalet. Identifieringskravet gäller för såväl inomobligatoriska som utomobligatoriska rättsförhållanden. Ett skiljeavtal omfattar dock – till följd av identifieringskravet – endast den inomobligatoriska grunden om det i anslutning till ett avtalsförhållande som omfattas av skiljeavtal, görs gällande ansvar på såväl inomobligatorisk som utomobligatorisk grund. Den utomobligatoriska grunden förutsätts då vara knuten till omständigheter som inträffat efter det att skiljeavtalet ingicks. Skälet till detta är att den utomobligatoriska grunden är framtida och oidentifierad vid tidpunkten för skiljeavtalets ingående. Beträffande den utomobligatoriska grunden får man i sådana fall undersöka om anknytningsdoktrinen kan tillämpas.²³⁹

6.3 Rättsläget *de lege ferenda*

En av uppsatsens frågeställningar var hur den objektiva omfattningsbestämningen av skiljeavtal *borde* se ut. Detta *de lege ferenda*-perspektiv tas upp

det behöver ske en tolkningsoperation om identifieringskravet anses uppfyllt i ett första skede, se kapitel 3.2. och kapitel 6.1.1.

²³⁵ Se kapitel 2.2.2.1.

²³⁶ Jfr. kapitel 4.3.2.2.

²³⁷ Jfr. kapitel 4.3.2. om NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

²³⁸ Se kapitel 3.2. Identifieringskravet uppfylls då genom tolkning.

²³⁹ Se kapitel 6.1.3. angående vilken betydelse anknytningsdoktrinen har idag.

efter att det ovan konstaterats hur rättsläget ser ut *de lege lata*. Här kan inledningsvis sägas något om den internationella utveckling som skett på skiljemannarättens område. Såväl New York-konventionen som Modellagen har fått genomslag i svensk rättspraxis. En sådan utveckling är ofrånkomlig och bör välkomnas.

I rättspraxis, främst NJA 2019 s. 171 ”Belgor”, har en extensiv tolkningslära lanserats för att bestämma skiljeavtalets objektiva omfattning, och denna har bekräftats av HD i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”. Exempelvis har *in dubio*-principer uppställts för att komma runt problemet med att skiljeklausuler ofta är standardmässigt utformade, vilket innebär att någon partsavsikt i sådana fall är svår att utröna. Det är önskvärt att lösa problemet med standardmässigt utformade skiljeklausuler. *In dubio*-reglerna kan endast användas för att undvika en uppdelning av tvistefrågorna i skiljeförfarande och prövning inför allmän domstol. Parterna antas ha haft för avsikt att åstadkomma en sammanhållen prövning. Enligt mig är det inte helt tillfredsställande att skiljeförfarande används som tvistlösningsform när det är oklart vad parterna faktiskt haft för avsikt. Tillämpningen av *in dubio*-reglerna i NJA 2019 s. 171 ”Belgor” kan helt klart ifrågasättas, eftersom parterna i det fallet pekat ut en annan tvistlösningsform i de omtvistade tilläggsavtalen.²⁴⁰ Det fallet är dock inte ett bra exempel i detta sammanhang, eftersom en annan tvistlösningsform än skiljeförfarande pekats ut. Låt i stället säga att domstolen i Minsk inte pekats ut i tilläggsavtalen. Tillämpningen av *in dubio*-reglerna hade då varit lättare att förstå, även om parterna tvingats in i ett skiljeförfarande beträffande tvistefrågor om vilka man inte helt otvetydigt ingått skiljeavtal. Frågan om det borde finnas en regel som förhindrar uppdelning i olika tvistlösningsformer av sammanhängande tvistefrågor, diskuterades av Skiljedomsutredningen. Det ansågs då vara en alltför långtgående åtgärd att en part skulle tvingas in i ett skiljeförfarande utan att det fanns stöd för att skiljeavtalet omfattade hela tvisten. Konflikten mellan allmän domstols behörighet och skiljenämnds behörighet lämnades i sådana fall åt rättstillämparen att lösa.²⁴¹ Det är förvisso lätt att acceptera presumptionen att parterna vill ha en sammanhållen prövning om deras mellanhavanden inte ger uttryck för något annat. Frågan är om *in dubio*-principerna ska innebära att allmän domstol eller skiljenämnd blir behörig. Med hänsyn till att part fräntas sin rätt till statlig rättsskipning genom skiljeförfarande, vore det mer rimligt om prövningen *in dubio* hamnade i allmän domstol.²⁴² Det viktigaste är emellertid att parterna – när de för in en skiljeklausul i en kontraktshandling avseende ett rättsförhållande – är medvetna om att eventuella tvister med anledning av avropsavtal etc. *in dubio* kommer prövas antingen inför skiljenämnd eller allmän

²⁴⁰ Se kapitel 4.3.2.2.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Jfr. kapitel 2.1.1. Om det inte står helt klart att parterna avsett att tvist ska lösas genom skiljeförfarande, är det lättare att acceptera tanken på att tvisten får lösas i allmän domstol. Så hade ju varit fallet om det inte fanns ett skiljeavtal parterna emellan.

domstol. Medvetenhet om detta hade troligtvis gett anledning för parterna att utforma sina skiljeklausuler på ett noggrannare sätt.

Beträffande avtalstolkningen kan någonting även sägas om två motstridiga presumtioner i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Enligt HD ska parterna presumeras vilja lösa sina mellanhavanden inom ramen för ett sammanhållet förfarande och normalt sett har skiljenämnden bäst förutsättningar att avgöra sin egen behörighet.²⁴³ Det är inte tillfredsställande att det finns två motstridiga presumtioner vid avgörandet av ett skiljeavtals objektiva omfattning.²⁴⁴ Presumtionen om att skiljenämnden har bäst förutsättningar att avgöra sin egen behörighet bör därmed frångås. Utländska skiljemän har sannolikt betydligt sämre kunskaper om svensk rättspraxis beträffande bestämningen av skiljeavtalets objektiva omfattning än svenska domstolar. Presumtionen kan således inte upprätthållas när det är fråga om en utländsk skiljenämnd och räckvidden ska bestämmas i enlighet med svensk skiljemannarätt. Presumtionen hade emellertid kunnat upprätthållas om det är fråga om en svensk skiljemannanämnd som avgjort sin behörighet enligt LSF eller en utländsk skiljemannanämnd som avgjort sin behörighet enligt New York-konventionen.²⁴⁵ Det ska dock tilläggas att klanderinstitutet riskerar att urvattnas med denna presumtion om att skiljenämnden har bäst förutsättningar att avgöra sin egen behörighet. Klanderreglerna fungerar som en slags skyddsmekanism och tappar sin betydelse om allmän domstol alltid ska gå på vad skiljenämnden sagt.²⁴⁶

Det finns vidare visst stöd för att behörighetsprövningen görs på olika sätt beroende på om den sker inom ramen för en rättegångshindersprövning i allmän domstol, inför skiljenämnd eller i ett klandermål efter att skiljeförfarandet avslutats. Denna ordning – om det faktiskt förhåller sig på detta sätt – är olycklig. Stödet för att det förhåller sig på detta sätt är att HD uttalat att anknytningsdoktrinen endast kan tillämpas i undantagsfall i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”, medan samma uttalande inte gjorts i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.²⁴⁷ I NJA 2019 s. 171 ”Belgor” finns i stället stöd för en extensiv tolkning liknande en tillämpning av anknytningsdoktrinen. I de två första rättsfallen var det fråga om en rättegångshindersprövning i allmän domstol och i det sistnämnda rättsfallet var det fråga om ett klandermål, där klanderkäranden menade att skiljenämnden saknat behörighet att pröva den aktuella tvisten. Att behörighetsprövningen ser annorlunda ut i NJA 2010 s. 734 ”Tupperware” och NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet” i vilka fall det var fråga om en rättegångshindersprövning, respektive NJA 2019 s. 171 ”Belgor” som var ett klandermål, kan dock bero på att HD frångick undantagsprincipen i de två äldre rättsfallen genom NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. En ordning där behörighetsprövningen alltid följer samma

²⁴³ 18-19 p. NJA 2019 s. 171 ”Belgor”. Se kapitel 4.3.2.

²⁴⁴ Beträffande motstridigheten, se kapitel 4.3.2.2. och 6.2.

²⁴⁵ Jfr. kapitel 4.3.2.2.

²⁴⁶ Jfr. kapitel 2.2.3.2.

²⁴⁷ Se kapitel 5.4.1. och kapitel 5.4.3. respektive kapitel 4.3.2. angående dessa tre rättsfall. Därmed inte sagt att anknytningsdoktrinen tillämpas i NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

principer är klart mer tillfredsställande än en ordning där så inte är fallet. NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” ger visst stöd för att skiljeavtals objektiva omfattning numera alltid ska bestämmas på samma sätt och att rättsläget således ser ut så *de lege lata*.²⁴⁸ Det var i NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” fråga om en rättegångshindersprövning. Identifieringskravet behandlas ingående, men detta hindrar inte HD från att göra en tämligen extensiv tolkning.²⁴⁹

Ett sätt att angripa problemet med att fastställa skiljeavtalets objektiva omfattning, är att försöka klassificera det omtvistade rättsförhållandet. I såväl NJA 2019 s. 171 ”Belgor” som NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” var frågan om en tvist med anledning av ett tilläggsavtal alternativt ett avropsavtal, kunde omfattas av skiljeklausulen i parternas ursprungliga avtal. En annan situation är när ett nytt avtal ersätter ett äldre avtal mellan samma parter och det äldre avtalet innehåller skiljeklausul medan det nya avtalet saknar skiljeklausul. Att kunna uppställa presumtioner för dessa olika situationer hade varit önskvärt. Ett försök att – utifrån vad som sagts ovan – uppställa rimliga presumtioner, ska göras i det följande. I HD:s två senaste avgöranden, NJA 2019 s. 171 ”Belgor” och NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal” var det fråga om ett avtal som ingåtts efter det att kontraktshandlingen med skiljeklausulen ingicks. Dessa avtal är inte självständiga i förhållande till huvudavtalet, de utgör avrop eller tillägg. I vissa fall kanske de omgestaltar parternas rättsförhållande, men de konstituerar inte ett nytt rättsförhållande. I dessa fall är det naturligt att skiljeklausulen omfattar även tvister med anledning av tilläggsavtalen respektive avropsavtalen.²⁵⁰ Denna presumtion för att avtalen omfattas av skiljeavtal har stöd i HD:s praxis.²⁵¹ Det blir givetvis alltid fråga om en bedömning i det enskilda fallet, men en utgångspunkt kan ändå vara att tvister med anledning av ett tilläggsavtal eller liknande ska avgöras genom skiljeförfarande om huvudavtalet innehåller en skiljeklausul av standardkaraktär. Annorlunda förhåller det sig med ett avtal som saknar skiljeklausul och innebär en omreglering av parternas rättsförhållande. Att ett senare ingånget avtal saknar skiljeklausul kan tolkas som ett medvetet ställningstagande från parterna. Det finns emellertid en chans att parterna blir bundna genom partsbruk. En förutsättning för det är att parterna ingått ett flertal avtal tidigare vari det funnits skiljeklausuler. Det räcker inte att parterna ingått ett skiljeavtal tidigare.²⁵² Presumtionen i dessa fall bör därmed vara att tvisten inte omfattas av skiljeavtal. Denna presumtion kan brytas om det finns ett partsbruk som tyder på att parterna avsett att eventuella tvister ska lösas genom skiljeförfarande.

²⁴⁸ Avgörandet behandlas i kapitel 3.3.2.

²⁴⁹ Se kapitel 3.3.2.

²⁵⁰ Se kapitel 3.3.2.2.

²⁵¹ Jfr. kapitel 4.3.2. och kapitel 3.3.2.

²⁵² Se kapitel 4.1.

KÄLLFÖRTECKNING

Offentligt tryck

Prop. 1998/99:35 Ny lag om skiljeförfarande.

Prop. 2017/18:257 En modernisering av lagen om skiljeförfarande.

SOU 1994:81 Ny lag om skiljeförfarande.

SOU 2015:37 Översyn av lagen om skiljeförfarande.

Litteratur

Bratt, Stina. 'Skiljeklausuler och utomobligatoriska skadeståndsanspråk – Piercing the Contractual Veil?'. *Juridisk Tidskrift*, 2017/18:3, s. 702-718.

Cars, Thorsten. Lag (1999:116) om skiljeförfarande, Karnov (JUNO).

Dotevall, Rolf (2020), 'Tolkning av skiljeklausul', i: Arvidsson, Nyström & Westberg (red.), *Twistlösning inom affärsrätten*. Norstedts Juridik s. 61-73.

Edlund, Lars. 'En kommentar till "Husqvarnas skiljeavtal" NJA 2023 s. 437'. *Svensk Juristtidning*, 2024, s. 538-542.

Frank, Jacob. "'Husqvarnas skiljeavtal" och tolkningsprinciper för skiljeavtal – har pendeln svängt igen?'. *Svensk Juristtidning*, 2023, s. 623-632.

Frank, Jacob. "'Husqvarnas skiljeavtal" – replik till en kommentar'. *Svensk Juristtidning*, 2024, s. 543-551.

Heuman, Lars (1999), *Skiljemannarätt*. Norstedts Juridik.

Heuman, Lars. 'Vilken beviskravsbetydelse har separabilitetsdoktrinen, påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen för bedömningen av behörighetsfrågor inom skiljedomsrätten?'. *Juridisk Tidskrift*, 2009/10:2, s. 335-361.

Heuman, Lars. 'Hur bedöms svarandens invändningar vid tillämpning av påståendedoktrinen?'. *Juridisk Tidskrift*, 2016/17:1, s. 194-208.

Heuman, Lars. 'Har det skett en omsvängning eller omläggning av praxis från restriktiv till extensiv tillämpning av skiljeavtal?'. *Svensk Juristtidning*, 2019, s. 534-552.

Heuman, Lars. 'Skiljemäns behörighet att pröva tvister om tilläggsavtal'. *Juridisk Tidskrift*, 2023/24:2, s. 463-478.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättdogmatisk metod', i: Nääv & Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur s. 21-46.

Kvart, Johan & Olsson, Bengt (2023), *Tvistlösning genom skiljeförfarande: En handledning till lagen om skiljeförfarande*. 4 uppl. Norstedts Juridik.

Lindell, Bengt (2021), *Civilprocessen – rättegång samt skiljeförfarande och medling*. 5 uppl. Iustus.

Lindskog, Stefan. *Skiljeförfarande: En kommentar*, Norstedts Juridik (JUNO Version 3, 2020-06-01).

Madsen, Finn. 'Påståendedoktrin eller anknytningsdoktrin: Efter vilka principer ska en domstol eller skiljenämnd ta ställning till verkan av en skiljeklausul i ljuset av nyare rättspraxis?'. *Svensk Juristtidning*, 2013, s. 730-750.

Madsen, Finn (2020a), *Commercial Arbitration in Sweden: A Commentary on the Arbitration Act (1999:116) and the Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*. 5 uppl. Jure.

Madsen, Finn (2020b), 'The Swedish "Belgor" case and the scope and applicability of arbitral agreements', i: Arvidsson, Nyström & Westberg (red.), *Tvistlösning inom affärsrätten*. Norstedts Juridik s. 75-94.

Maunsbach, Lotta. 'Verkan av processuella överenskommelser mellan kommersiella parter'. *Juridisk Tidskrift*, 2015/16:4, s. 798-823.

Peczenik, Aleksander (1995), *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. 1 uppl. Norstedts Juridik.

Schöldström, Patrik. 'Skiljeförfarande eller domstolsförfarande? Replik till en kommentar'. *Juridisk Tidskrift*, 2008/09:1, s. 689-691.

Schöldström, Patrik. 'Skiljeklausuler och utomobligatoriska anspråk'. *Juridisk Tidskrift*, 2017/18:3, s. 719-726.

Schöldström, Patrik. 'Har Belgor förändrat prövningen av en skiljenämnds behörighet och handläggningsfel?'. *Juridisk Tidskrift*, 2019/20:1, s. 243-250.

Waerme, Daniel. 'Behörighetsproblematiken i tvister som endast delvis omfattas av skiljeavtal'. *Svensk Juristtidning*, 2010, s. 714-725.

Rättsfall

NJA 1974 s. 573.

NJA 1982 s. 738 ”Nykvarn”.

NJA 1984 s. 229.

NJA 2003 s. 379 ”Fruits et Légumes”.

NJA 2007 s. 475 ”Vägmaterialet”.

NJA 2008 s. 120 ”Ystad Hamn”.

NJA 2008 s. 406 ”Petrobart”.

NJA 2010 s. 734 ”Tupperware”.

NJA 2015 s. 741 ”Partneravtalet”.

NJA 2016 s. 264.

NJA 2017 s. 226 ”Avräkningsavtalet”.

NJA 2019 s. 171 ”Belgor”.

NJA 2023 s. 437 ”Husqvarnas skiljeavtal”.

RH 1989:83.